

Тема:

**НААУ
звернулася
до ВРУ щодо
законопроєкту
№ 3276
СТОСОВНО
правосуддя під
час карантину**

с. 3

**Рекламування
адвокатських
послуг,
робота зі ЗМІ
та у мережі
Інтернет:
досвід Угорщини**

с. 7

**Скасування
адвокатської
монополії,
або Як українців
позбавляють
права на захист
у судах**

с. 10

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ**

с. 12

ЗМІСТ

Новини та події

НААУ звернулася до ВРУ щодо законопроекту № 3276 стосовно правосуддя під час карантину	3
НААУ створила нові комітети	4
Відкрито кабінет-музей історії адвокатури Вінниччини.....	5

Адвокатська діяльність

<i>В. Ясевін, І. Василик</i> Рекламування адвокатських послуг, робота зі ЗМІ та у мережі Інтернет: досвід Угорщини	7
<i>Р. Гайдай</i> Скасування адвокатської монополії, або Як українців позбавляють права на захист у судах.....	10

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за лютий 2020 року	12
--	----

Господарські справи

<i>Р. Никітенко</i> Правові аспекти договору факторингу.....	32
<i>Л. Бєлкін</i> Факторинг та цесія: проблеми розмежування.....	35

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздів В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Дроздов О. М.

Член Науково-консультативної ради при НААУ

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія KB № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Партнер НААУ

Кримінальні справи

Г. Колесник, І. Светлічний

Повідомлення про підозру: чи варто оскаржувати
та як це робити? 40

Цікава тема

Л. Гриценко

Обмежувальні приписи: причини відмов у видачі
та рекомендації, щодо ефективного застосування 44

Проект заяви про видачу обмежувального припису 49

Земельне законодавство

К. Рибалко

Полезахисні лісові смуги — лісовий фонд, а земельні
ділянки під ними — землі с/г призначення 54

Адміністративні справи

І. Мулява

Адміністративна відповідальність за порушення
ст. 44-3 КпАП у сфері регулярних
спеціальних перевезень 58

Історія адвокатури

Г. Басара-Тилищак

Олександр Гольденвейзер: перший очільник
київських адвокатів, взірець найвищої моралі
(до 165-річчя від дня народження) 61

Головний редактор

Ізовітова Л. П.

Редактор

Ковтун М. С.

Загальний дизайн

Гладченко Ю. О.

Відповідальний випускаючий

Олійник Е. М.

Реєстраційне свідоцтво:

серія KB № 20370-10170P

Видавець

ТОВ «Видавничий будинок
«Фактор»

Редакція:

вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76
e-mail: mskovtyn@gmail.com
www.id.factor.ua

Віддруковано

згідно з наданим
оригінал-макетом
у друкарні «Фактор-Друк»,
вул. Саратовська, 51,
м. Харків, 61030, Україна
тел.: (057) 717-53-55

Номер замовлення

02831

Загальний тираж видання

4300 екз.

Передплатний індекс: 86385

Періодичність виходу

раз на місяць

Дата виходу

11.05.2020 р.

© ТОВ «Видавничий будинок «Фактор»,
2020.

Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який спосіб
творів (окремих частин творів),
розміщених у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», допускається лише
за дозволом Національної асоціації
адвокатів України. При відтворенні
матеріалів, що містяться у бюлетені
«Вісник Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма) автора
твору обов'язкові.

НААУ ЗВЕРНУЛАСЯ ДО ВРУ ЩОДО ЗАКОНОПРОЄКТУ № 3276 СТОСОВНО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС КАРАНТИНУ

НААУ направила пропозиції до Верховної Ради України щодо законопроекту «Про внесення зміни до розділу XI «Перехідні положення» Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні та розгляду окремих питань під час судового провадження на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» (реєстр. № 3276 від 29.03.20 р.).

Загальновідомим є те, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)», який набрав чинності 02.04.2020 р., вже Перехідні положення КПК доповнено п. 20⁻⁵.

Таким чином, у законопроекті слід відобразити ставлення його ініціатора до вже чинної редакції п. 20⁻⁵. Адже конкретна сфера суспільних відносин не може бути водночас врегульована однопредметними нормативними правовими актами однакової сили, які за змістом суперечать один одному.

«Поділяємо позицію Головного науково-експертного управління ВРУ, викладену ним у пункті 2 свого висновку на законопроект № 3276 від 30 березня 2020 року. А саме у разі неможливості визначити слідчого суддю у відповідному суді (крім Вищого антикорупційного суду) місцевий суд вносить вмотивоване подання про передачу клопотання, яке має розглядатися слідчим суддею, для розгляду до іншого суду в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції або до суду в межах юрисдикції різних апеляційних судів», — ідеться у зверненні НААУ.

При цьому увагу акцентовано на некоректність формулювання «суд у межах юрисдикції різних апеляційних судів». Адже один суд не може знаходитись в межах юрисдикції різних апеляційних судів. Швидше за все, у цьому випадку мова має йти про передачу

клопотання з одного суду до іншого в межах юрисдикції різних апеляційних судів.

В абзаці 5 п. 20⁻⁵ Перехідних положень КПК законопроекту № 3276 зазначається, що у разі неможливості у визначений цим Кодексом строк суддею (колегією суддів) розглянути клопотання про обрання або продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, крім клопотання, поданого на розгляд до Вищого антикорупційного суду, воно може бути передано на розгляд до іншого судді, визначеного в порядку, встановленому ч. 3 ст. 35 цього Кодексу, або розглянуто головуючим, а за його відсутності іншим суддею зі складу колегії суддів, якщо справа розглядається колегіально, або може бути передано для розгляду до іншого суду в межах юрисдикції одного суду апеляційної інстанції або до суду в межах юрисдикції різних апеляційних судів у порядку, передбаченому абзацом 6 цього пункту.

Прийняття у такій редакції зазначеного абзацу призведе до істотних порушень прав особи у кримінальному провадженні та посилення обвинувального ухилу в кримінальному провадженні, який і без того панує у цій сфері.

Така правова невизначеність призведе до обґрунтованих сумнівів у неупередженості такого судді та зрештою потягне за собою порушення основоположних прав на справедливий суд (стаття 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод).

Викликає неабияку стурбованість і зміст абзацу 7 зазначеного пункту. У ньому йдеться про те, що розгляд питань, віднесених до повноважень слідчого судді, суду (крім розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою) за його рішенням, прийнятим з власної ініціативи, може бути проведено у режимі відеоконференції, про що повідомляються сторони кримінального провадження у порядку, визначеному ст. 135 цього Кодексу. Слідчий суддя, суд не має права прийняти рішення про проведення судового засідання щодо розгляду клопотання

про продовження строку тримання під вартою у режимі відеоконференції, в якому поза межами приміщення суду перебуває підозрюваний (обвинувачений), якщо він проти цього заперечує.

По-перше, такий підхід ігнорує право учасників кримінального провадження на стороні захисту брати безпосередню особисту участь у розгляді інших звернень (клопотань): про обрання запобіжних заходів, відмінних від тримання під вартою; зміну та скасування запобіжних заходів, у тому числі це стосується й тримання під вартою.

По-друге, безапеляційна заборона розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у режимі відеоконференції в умовах пандемії повинно супроводжуватися відповідними гарантіями підозрюваному (обвинуваченому) та його захиснику, зокрема в аспекті забезпечення таких найвищих цінностей, як життя та здоров'я (ст. 3 Конституції України). За наведених умов слідчий суддя, суд мають відкласти судовий розгляд.

«Пропонуємо доповнити положеннями про необхідність обов'язкового врахування під час карантину відповідними органами державної влади (судами, слідчими суддями, прокурорами та органами досудового розслідування) умов пандемії (епідемії) серед обставин, що мають враховуватися як при ініціюванні, так і при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміні іншого запобіжного заходу на тримання під вартою та пошук можливостей застосування на виконання положень статті 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод з урахуванням відповідної практики ЄСПЛ щодо альтернативних запобіжних заходів

(наприклад, домашнього арешту), а також надання наразі законодавчої можливості (наприклад, за ініціативою сторони захисту) перегляду судами, слідчими суддями вже обраних запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою задля їх скасування або зміни на більш м'які», — ідеться у зверненні НААУ.

НААУ також пропонує замінити абзац 9 п. 20-5 законопроекту двома абзацами такого змісту:

«Участь захисника у судовому засіданні забезпечується відповідно до вимог Конституції України та цього Кодексу з урахуванням того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, та права на вільний вибір захисника своїх прав, наданням часу та можливостей задля надання професійної правничої допомоги та умов, які діють на період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України коронавірусної хвороби (COVID-19).

Якщо в судове засідання з поважних причин не прибув за повідомленням захисник у кримінальному провадженні, де участь захисника є обов'язковою, слідчий суддя, суд відкладає судовий розгляд, визначає дату, час та місце проведення нового засідання і вживає заходів до прибуття їх до суду.»

Окрім того, НААУ пропонує під час доопрацювання законопроекту до другого читання передбачити, що у разі передачі клопотання, яке має розглядатися слідчим суддею для розгляду до іншого суду, такий розгляд має здійснюватися судом, максимально наближеним за територіальною ознакою, як правило, в межах однієї області. Крім того, вважаємо за необхідне передбачити можливість участі у такому засіданні потерпілого.

НААУ СТВОРИЛА НОВІ КОМІТЕТИ

Розпорядженням Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України створено **Комітет з господарського права та процесу, Комітет з трудового права та Комітет з медіа та рекламного права.**

Головою Комітету з господарського права та процесу призначено адвоката **Сергія Тюріна** — адвоката, ке-

руючого партнера INSTATE GROUP, що спеціалізується у сферах судової практики, вирішення корпоративних спорів, захисту керівників та власників бізнесу від кримінальних переслідувань, який був обраний до числа п'яти фіналістів «Юридичної премії 2015 року» в номінації «Кращий судовий юрист». Видання «The Ukrainian Law Firms. A Handbook for Foreign Clients»

С. Тюрін

ка», автор багатьох публікацій на теми судової практики, корпоративного права, питань взаємодії з органами державної влади (GR), має досвід громадської діяльності в правничій сфері.

Комітет з трудового права очолила адвокат **Вікторія Поліщук**, а заступником голови призначено **Катерину Цветкову**.

Вікторія Поліщук — адвокат, викладач Вищої школи адвокатури НААУ. З 2014 року є партнером Юридичної компанії «Довіритель». Співпрацює з Експертною службою МВС у питаннях трудового права. Тренер на програмах MBA та mini MBA в Бізнес-школі «КРОК». Медіатор, дослідниця медіації в Україні.

Головою комітету з медіа та рекламного права призначено адвоката **Людмилу Опришко** — адвоката, медіа-юриста ГО «Платформа прав людини». Має понад 25-річний досвід адвокатської роботи. Пра-

відзначало пана Тюріна як одного з активних судових юристів в Україні, також він неодноразово відзначений у рейтингу «ТОП 100 кращих юристів України» та «Лідери практик» галузевого видання «Юридична газета» у практиках White Collar Crime та «Судова практи-

цювала адвокатом АО «Юридична консультація Деснянського району м. Києва», старшим юристом, адвокатом Адвокатської контори «Коннов і Созановський», доцентом кафедри кримінально-правових дисциплін Київського міжнародного університету, співпрацювала з Бюро з прав людини Спільки адвокатів України, Програмою правового захисту та освіти ЗМІ IREX ProMedia та U-Media. У теперішній час бере активну участь у реалізації проектів Ради Європи та координатора проектів ОБСЄ в Україні та інших міжнародних організацій. Надає правову допомогу журналістам та ЗМІ. Успішно представляла в Європейському суді з прав людини заявників, зокрема, у справах «Газета «Україна-Центр» проти України» та «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України». Співавтор низки посібників з питань свободи вираження.

В. Поліщук

Л. Опришко

ВІДКРИТО КАБІНЕТ-МУЗЕЙ ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ ВІННИЧЧИНИ

У Вінниці, на базі юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса, з ініціативи Центру досліджень адвокатури і права НААУ та Ради адвокатів Вінницької області відкрито Кабінет-музей історії адвокатури Вінниччини.

Урочисте відкриття кабінету-музею, який розташований в одній з аудиторій юридичного факультету, відбулося за участю заступника голови НААУ **Олексія Кухара**, голови Ради адвокатів Вінницької області **Ольги Терещенко**, керівника Центру досліджень

адвокатури і права, проректора ВША **Ірина Васирик**. У заході також узяли участь студенти юридичного факультету, ректор університету **Роман Гринюк**, декан юридичного факультету **Ірина Коваль**, доктор історичних наук, дослідниця історії адвокатури Вінниці **Тетяна Кароєва**, професорсько-викладацький склад університету.

Ректор університету у привітальній промові висловив вдячність за створення музею: «Щиро дякуємо організаторам та усім, хто долучився до відкриття

музею! Упевнені, що це сприятиме популяризації і утвердженню поваги до професії адвоката та до правників в цілому, інформуванню громадськості про внесок адвокатів у національне відродження, встановлення та формування української державності, а також спонукатиме до досліджень і вивчення унікальної спадщини попередників молоді покоління юристів».

Заступник голови НААУ, РАУ Олексій Кухар наголосив на ключовій ролі адвокатів під час знакових подій в українській історії, їхній ролі як лідерів суспільного життя, внеску у побудову української нації, навів приклади провідних вінницьких адвокатів, які зробили вагомий внесок у розвиток професії, і висловив готовність допомагати студентам із практикою та надавати майстер-класи з адвокатської діяльності.

«Завдяки спільним зусиллям: НААУ, Донецького національного університету імені В. Стуса і Ради адвокатів Вінницької області нам вдалося дослідити історію адвокатури Вінниччини. Але не тільки її — від того, в якому стані перебуває адвокатура, можна робити висновки і щодо розвиненості правової думки та функціонування всієї правової системи в минулому. Ми дізналися про те, що Вінниця мала магдебурзьке право, правова система Вінниччини повністю вписувалася в правове поле тодішньої Європи. Ми дослідили історію еволюції адвокатури як цілісний процес, який триває і сьогодні».

Якою є адвокатура України сьогодні? Це — 55 тисяч осіб з вищою юридичною освітою, які склали спеціальні іспити, щоб бути адвокатом. Кожен адвокат є членом НААУ. Завдяки цьому НААУ є незалежною від держави, потужною і спроможною. У нас діє багато комітетів, один із яких NextGen — наступне покоління. Ми хочемо, щоб розвиток адвокатури не припинився і після того, як ми підемо з посад, щоб було кому продовжувати нашу справу. Можливо, це буде хтось із вас», — зазначив Олексій Кухар.

Ірина Василик у своєму виступі презентувала навчальні стенди з історії адвокатури для кабінету-музею, а також виставку «Адвокати в українському державотворенні» та подарувала до бібліотеки книги з історії адвокатури України, видані НААУ.

«Щиро дякую НААУ, Раді адвокатів Вінницької області за організацію, фінансову допомогу і сприяння в реалізації цієї знакової для області події, а також ректору університету, декану і професорсько-викладацькому складу за готовність до співпраці і вдосконалення якос-

ті навчального процесу. Це перший крок для подальших цікавих і корисних проєктів. Ми будемо співпрацювати не тільки в напрямку історії адвокатури, а за допомогою Ради адвокатів області та Вищої школи адвокатури проводити майстер-класи для студентів, залучаючи до цього процесу відомих практикуючих адвокатів», — наголосила проректор ВША.

Про роль адвокатів Вінниччини кінця XIX — початку XX століття, а також про діяльність адвоката Спасовича розповіла учасниця проєкту НААУ «Історія адвокатури України» Тетяна Кароєва.

Зі зверненням до студентів звернулася голова Ради адвокатів Вінницької області, член Ради старійшин НААУ Ольга Терещенко. «Для того, щоб стати гарними фахівцями та шанованими адвокатами в майбутньому, вам зараз треба зараз не гаяти часу, а вчитися, вчитися і вчитися. Іншого шляху здобуття авторитету в нашій професії і поваги серед людей немає», — сказала Ольга Василівна. Вона звернула увагу студентів на структуру та діяльність органів адвокатського самоврядування, акцентувала увагу на процедурі вступу до професії, назвала основні виклики, з якими стикається адвокат у своїй діяльності, поділилася власними цікавими історіями з адвокатської практики і запевнила у готовності Ради адвокатів Вінницької області співпрацювати з факультетом.

«Це дуже важлива подія для університету! Дякуємо Олексію Кухару, Ользі Терещенко та Ірині Василик за такий вклад в розвиток правничої освіти на юридичному факультеті. Вдячні за Ваше натхнення у дослідженні історії адвокатури України і Вінниччини! Це було дійсно свято, яке стало частинкою історії вже нашого факультету!» — підсумувала декан юридичного факультету Ірина Коваль.

РЕКЛАМУВАННЯ АДВОКАТСЬКИХ ПОСЛУГ, РОБОТА ЗІ ЗМІ ТА У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ДОСВІД УГОРЩИНИ

Віктор Ясевін,
адвокат, директор представництва
НААУ в Угорщині, м. Будапешт

Ірина Василик,
Проректор Вищої школи
адвокатури НААУ

У статті показано Правила адвокатської етики Угорщини в контексті вимог до реклами адвоката, форми та наповнення вебсайту адвоката, а також його поведінки в соціальних мережах, в Інтернеті та під час взаємодії із засобами масової інформації.

Аналізуючи адвокатську етику, за основу завжди беремо Кодекс поведінки європейських адвокатів, який регулює основні правила етики як країн-членів ЄС, так і країн-спостерігачів.

ЩО ГОВОРЯТЬ ПРО РЕКЛАМУ ПРАВИЛА ЕТИКИ КРАЇН ЄС?

У п. 2.6.1 Кодексу поведінки європейських адвокатів вказується, що адвокат має право інформувати суспільство про свої послуги за умови, якщо інформація є правдивою, такою, що не вводить в оману, а також при дотриманні обов'язку конфіденційності та інших фундаментальних цінностей професії.

Особиста реклама адвоката в будь-якому засобі масової інформації, зокрема, в пресі, на радіо, телебаченні, за допомогою електронних комерційних повідомлень тощо, дозволяється у тій мірі, в якій вона відповідає вимогам вищенаведеного пункту.

Правила етики адвокатів Угорщини¹ важливі з точки зору розуміння поведінки адвокатів у судах, у роботі з клієнтами і, найважливіше, у роботі з колегами. Українським адвокатам потрібно знати і розуміти правила етики ЄС, а також сусідніх країн, з якими у нас спільні історичні традиції адвокатури, щоб не допускати помилок у роботі з іноземними колегами.

ТРАДИЦІЇ ІНСТИТУТУ АДВОКАТУРИ УГОРЩИНИ

Імідж та авторитет адвокатури в Угорщині неймовірно високий, що відповідно забезпечує високу загальну довіру угорського суспільства до інституту адвокатури. В угорській мові й до сьогодні збережена традиція при зверненні до представників лише чотирьох професій використовувати ввічливо-авторитетну форму звернення із обов'язковим зазначенням професії особи. У такій формі звертаються до представників наступних професій: Пан/Пані Адвокат, Пан/Пані Лікар, Пан/Пані Суддя, Пан/Пані Викладач. Ця традиція, що склалася історично з розвитком «добы вчителів» і «добы адвокатів» ще від кінця XVIII ст., існує й досі.

У зв'язку з цим в Угорщині до кожного адвоката застосовуються підвищені вимоги щодо дотримання ним правил професійної та загальнолюдської етики. Людина, яка поєднала своє життя із адвокатською діяльністю, з метою підтримання високого статусу та іміджу адвокатури у суспільстві, свідомо погоджується на обмеження своїх особистих прав та інтересів, у тому числі і в приватному житті. Таким чином, адвокат в Угорщині зобов'язаний постійно дотримуватись правил адвокатської етики, не розмежовуючи свою поведінку на професійну діяльність та приватне життя.

¹ Далі за текстом — ПАЕ Угорщини.

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ УГОРЩИНИ

Унаслідок багатьох історичних факторів в Угорщині сформувався не звичний для адвокатури України підхід щодо залучення/пошуку адвокатом нових клієнтів. Адвокатура Угорщини, як і в інших країнах ЄС, зазвичай зорієнтована на принцип: *пошук клієнтом свого адвоката*, а не пошук адвокатом свого клієнта.

Принцип професіоналізму. Другим принципом є те, що клієнт знаходить адвоката не завдяки яскравій рекламі чи використанню сучасних маркетингових і IT-технологій, а через «добре ім'я» адвоката, його репутацію професіонала, яка передається в спадок від клієнта до клієнта.

Принцип рівності. ПАЕ Угорщини не містять зобов'язань щодо так званих «медійних» адвокатів. Йдеться про адвокатів, які щоденно як запрошені експерти беруть участь у ток-шоу, що транслюються на центральних каналах TV або ж виступають як штатні експерти у періодичних друкованих ЗМІ. Позиція Палати адвокатів Угорщини з цього питання полягає у рекомендаціях адвокатам утримуватись від надмірної присутності у медійному просторі, оскільки така поведінка адвоката надає йому додаткові рекламні переваги і створює переваги перед іншими колегами, що є порушенням принципу рівності адвокатів.

РЕКЛАМА АДВОКАТІВ УГОРЩИНИ

Розділ 9 ПАЕ Угорщини у редакції 2018 року містить положення, які регламентують вимоги до реклами адвоката. Відповідно до них адвокат має право розміщувати рекламу про себе за умови, якщо інформація розміщена у рекламі: — достовірна; — не вводить потенційних клієнтів в оману та не порушує принципів професійної компетентності адвоката, а також принципу поваги і доброчесності по відношенню до інших адвокатів; — не суперечить засадам сумлінної поведінки на ринку комерційної реклами, положенням норм законодавства Угорщини про електронну рекламу та положенням ПАУ Угорщини.

Інформація, яка міститься у рекламі адвоката, повинна бути максимально достовірною та відповідати меті діяльності адвокатури, оскільки це забезпечує авторитет та повагу суспільства до інституту адвокатури в цілому.

Реклама адвоката не може бути: — агресивною та надто нав'язливою; — не може містити будь-яких порівняльних суджень з іншими адвокатами щодо яко-

сті, ефективності і розміру гонорару тощо; — не може містити посилання на кількість виграних справ, кількість клієнтів із зазначенням їх статусу чи важливості; — не може містити звернення до потенційного клієнта шляхом використання адвокатом інформації, яка стала йому відома з будь-яких джерел про юридичні труднощі у цього потенційного клієнта та нав'язування йому своїх професійних послуг, як адвоката, який спеціалізується у такій категорії справ.

Адвокату заборонено створювати імідж чи репутацію про свою виняткову ефективність та результативність у порівнянні з іншими адвокатами як представника чи захисника в органах судової, виконавчої чи законодавчої влади.

Вивіски адвокатів як частина реклами. Вивіски адвокатських бюро чи приватних фірм адвокатів Угорщини, як і інших європейських адвокатів, за стилем є досить виваженими, здебільшого одного, нейтрального кольору, розмір і кольористика погоджена із архітектурним відділом міської ради і не псує архітектурного ансамблю. На вивісках міститься тільки прізвище та ім'я адвоката, зазначається науковий ступінь, максимум — адреса бюро, телефон і вебсайт.

Згідно з положеннями розд. 10 ПАЕ Угорщини кожна Палата адвокатів регіону затверджує уніфіковану і обов'язкову для дотримання форму основної/першої сторінки вебсайту адвоката, який є членом Палати адвокатів регіону, а також зміст її текстового наповнення. Зазвичай — це стисла, офіційна інформація про адвоката, його спеціалізацію за галузями права, контактні дані та посилання на вебсайт Палати адвокатів регіону. Таким чином, реалізується принцип рівності між усіма адвокатами незалежно від їх досвіду, професійних здобутків чи інших факторів, які можуть вплинути на вибір потенційного клієнта.

На вебсайті адвоката заборонено розміщувати: — статистику відвідувачів сайту; — посилання на інші інтернет-ресурси, за винятком посилання на сайт Палати адвокатів регіону, членом якої є адвокат, чи за обґрунтованої необхідності посилання на вебсайт іншого адвоката; — рекламні банери; — інформацію щодо вдалих справ адвоката, рекламування своєї винятковості або інших переваг перед колегами; — інформацію щодо розміру гонорару адвоката; — музику, графічні зображення, які не є елементами затвердженого Палатою адвокатів регіону форми та змісту вебсайту, вірші, приватні розмірковування

та будь-які консультації й поради правового характеру; — згадування про перемоги у різних професійних рейтингах та номінаціях.

Адвокати мають право створювати спільні вебсайти і на своїх власних вебсайтах зазначати посилання на адресу спільного з колегами вебсайту.

Цікавим є положення п.10.7 ПАЕ Угорщини, яке покладає на адвоката відповідальність за зміст інформації, яка розміщена на вебсторінках адвокатів, в тому числі іноземних, з якими цей адвокат співпрацює чи перебуває у партнерських відносинах, у тому числі і про достовірність інформації, що викладена на вебсторінках цих адвокатів стосовно і його особи.

Правила поведінки адвоката в соціальних мережах безпосередньо ПАЕ в Угорщині не врегульовані, проте Палата адвокатів Угорщини застосовує принцип аналогії, у зв'язку з чим адвокат має право зареєструвати власний акаунт у соціальних мережах, але його форма та зміст повинні відповідати вимогам, які застосовуються щодо вебсторінки адвоката.

Водночас адвокат має право зареєструвати акаунт у соціальній мережі у статусі приватної особи. У цьому випадку він *не має права асоціювати себе для інших користувачів соціальної мережі в статусі адвоката* і може наповнювати свій акаунт приватно-публічною інформацією щодо свого життя. Але навіть у цьому випадку він повинен дотримуватись правил професійної етики адвокатів як під час спілкування з іншими учасниками соціальної мережі, так і під час розміщення інформації на своєму акаунті приватної особи.

Позиція Палати адвокатів Угорщини ґрунтується на тому, що всі можливі внутрішні спірні питання або конфліктні ситуації між адвокатами повинні вирішуватись всередині адвокатського середовища з уникненням зайвого публічного розголосу, оскільки в кінцевому результаті це шкодить загальному іміджу адвокатури Угорщини. Таким чином, будь-які публічні обговорення або створення штучних чи поглиблених існуючих в адвокатському середовищі конфліктів та суперечок, у тому числі в соціальних мережах, розглядаються як порушення вимог ПАЕ Угорщини.

АДВОКАТ У СПІВПРАЦІ ІЗ ЗМІ

Взаємодію адвокатів Угорщини із ЗМІ регулює п. 9.6 ПАЕ Угорщини. Ним передбачено, що адвокат, надаючи

інформацію до ЗМІ про судові справи або судові рішення, в яких він бере або брав участь, повинен поводитись з дотриманням принципу об'єктивності, намагатись в більшій мірі надавати фактичну інформацію у справі та утриматись від привернення зайвої уваги до своєї особи. Відповідно до п. 2.5 ПАЕ Угорщини адвокат зобов'язаний поважати авторитет державних органів та їх представників, виходячи з цього, під час спілкування із ЗМІ адвокат повинен утримуватись від оціночних, образливих чи зневажливих суджень на адресу органів державної влади чи їх представників.

Палата адвокатів Угорщини не схвалює тактику використання адвокатом можливостей ЗМІ з метою створення суспільного резонансу та привернення надмірної уваги громадськості до справи свого клієнта, адже така поведінка адвоката може вплинути на формування хибної правової позиції суду у справі, внаслідок тиску на нього заздалегідь сформованої ЗМІ суспільної думки та оцінки у справі, а також негативно вплинути на права інших сторін у справі. Водночас прямої заборони на такі дії ПАЕ Угорщини не містять.

Таким чином, аналіз ПАЕ Угорщини у частині реклами, роботи із ЗМІ та у мережі Інтернет стане особливо корисним і цікавим не тільки для адвокатів українських прикордонних областей, які безпосередньо співпрацюють із іноземними колегами, а й для усіх адвокатів України, оскільки містять загальноприйняті норми поведінки адвоката щодо вищезазначених питань.

Використані джерела:

Кодекс поведінки європейських адвокатів: URL: [unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(orig\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(orig).pdf).

Палата адвокатів Угорщини: URL: xn--mk-xka.hu/?fbclid=IwAR3pswNWnvAeEiXwBsWRiVjP27Hn2AOdCxbaHhS4so-JdhYCBCARR4WyEpw.

Палата адвокатів м. Будапешт: URL: bpugyvedikamara.hu/?fbclid=IwAR1PVg239_HXcRfG12I5G0nuwqjyiGhUXS0zfkC3I9UaqSVVNhnYmXoRjDA.

Правила адвокатської етики Угорщини у редакції від 2018 року: URL: bpugyvedikamara.hu/wp-content/uploads/2018/04/6_2018_MUK.pdf?fbclid=IwAR3i4GHYvZGvPs0mc6QI-R6LAN6g2Nk7-q-XlLqmXmqndClnHgSNPHO6Zew.

СКАСУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ МОНОПОЛІЇ, АБО ЯК УКРАЇНЦІВ ПОЗБАВЛЯЮТЬ ПРАВА НА ЗАХИСТ У СУДАХ

Роман Гайдай,

адвокат, член Комітету захисту прав людини НААУ,
голова Секції захисту права на правову допомогу

Відповідно до законопроекту № 1013 «Про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)», за який проголосувала більшість народних депутатів, у адвокатів залишається право здійснювати представництво в судах переважно у кримінальних провадженнях. Цим законопроектом депутати хочуть виключити представництво адвокатів в адміністративних, господарських, цивільних справах, навіть попри те, що саме представництво було завжди і було виділено в категорію незначних справ там, де можлива участь юристів. Такі справи не потребують високої кваліфікації, і це було зроблено для того, аби не обмежувати доступ по тим справам, які не вимагають додаткового чи спеціального, більш глибокого їх вивчення.

Так, законодавець передбачає, що ухвалення закону сприятиме оптимізації механізму отримання професійної правничої допомоги.

На мою думку та думку більшості представників адвокатської професії, сьогодні ми не сперечаємося з юристами, вони не є нашими опонентами, як і ті громадяни, які бажають, щоб їх інтереси були представлені в судах саме юристами.

На сьогоднішній день адвокатура в Україні не потребує додаткового фінансування, вона активно розвивається в напрямку європейських норм та стандартів. Одночасно не є поставленою мета, аби всі справи проходили виключно через адвокатів. У сучасній адвокатури немає абсолютної фінансової зацікавленості.

Так, представництво інтересів сторін адвокатами в судах з 2020 року є абсолютно правильним і сприятиме активному розвитку правової та судової системи в Україні. Спочатку представництво здійснювалось у касаційній інстанції з 2017 року, потім в апеляційній з 2018 року, і в 2020 році адвокати вже починають здійснювати представництво в усіх судових інстанціях.

Для чого це потрібно? У першу чергу, це дозволить забезпечити еволюційний розвиток судової системи

і доступу до правосуддя для звичайних людей. Система адвокатської монополії давно працює в країнах Європи, де високо розвинена як судова система, так і адвокатура в цілому. До прикладу візьмемо Францію, у якій взагалі сторона не може звернутись до суду, якщо не буде діяти через свого адвоката. Адже виключно адвокат, завдяки своїй вузькій спеціалізації та високій кваліфікації, надає грамотну правову оцінку юридичним питанням. Значна кількість правових питань вирішується в досудовому порядку (у високорозвинених країнах у досудовому порядку вирішується близько 80 % справ). Тобто проводиться кваліфікована консультація, проводиться значна робота на початкових етапах, вибудовується певний алгоритм дій з тією метою, щоб звернення до суду було вже як крайній захід.

В Україні ж на сьогоднішній день усе починається з подання позовної заяви до суду, а вже потім ми проводимо певні види комунікацій з опонентами. На сьогодні ми маємо ситуацію, коли суди з виключним представництвом адвокатів завантажені в значній мірі. Це і є тією проблемою, яку необхідно вирішувати із залученням всіх представників юриспруденції.

Держава, в свою чергу, прийняла рішення боротися з проблемою завантаженості судів шляхом зростання ставок судового збору, сума яких зростає на стільки, що на сьогодні вже не кожна людина може, навіть долучившись до адвокатської допомоги, бути достатньо впевненою в результаті аби піти до суду. Величезний бар'єр щодо сплати судового збору постає таким чином, що нові суми навіть для людей із середнім заробітком в Україні є непомірними. У результаті чого громадяни часто відмовляються від свого права на захист у судовому порядку. Деякі звертаються, але якщо їм не пощастило в суді першої інстанції, то вони не можуть фінансово потягнути судовий тягар по сплаті збору в судах вищої інстанції. Їм для цього потрібно брати кредити чи інші фінансові зобов'язання, адже якщо ставка судового збору в суді першої інстанції 100 %, то в суді апеляційної інстанції це вже 200 %. Одночасно додаються витрати на адвоката чи юриста для того, щоб ефективно використати своє право на захист.

Під час проведення круглого столу Радою Європи в лютому 2020 року гостро було піднято питання про значне підвищення ставок судового збору. Незахищені громадяни (з низьким рівнем доходу) не можуть самостійно чи за допомогою юристів звертатися за захистом своїх прав до суду, оскільки ставки судового збору є завеликими для них, а це, у свою чергу, призводить до порушення конституційних прав громадян, оскільки кожен має право на звернення до суду за захистом своїх прав.

Однак під час вищезгаданого заходу думки зовсім розділилися. Наприклад, судді виступають за збільшення судового збору, щоб таким чином розвантажити себе, оскільки думають, що збільшення ставок зменшить наплив позовів. Держава, судова адміністрація також хочуть вводити нові зміни зі збільшення ставок судового збору з метою розвантаження цих же судів. Так, наразі в судах перебувають цивільні справи з 2014 року — справи, які повинні розглядатися

у двомісячний термін, розглядаються по 5 — 6 років. Нонсенс, але на сьогодні кримінальні справи розглядаються швидше за цивільні.

Великою проблемою є те, що держава, заручившись підтримкою суддів, намагається підняттям ставок судового збору розвантажити суди, вважаючи при цьому, що гонорар адвокатів із введення виключного їх представництва значно збільшиться.

Варто зауважити, що наша держава і суди забувають про те, що саме адвокатам належить висококваліфікований підхід до вирішення спорів. Адвокат, враховуючи судову практику, ретельно досліджуючи законодавчу базу та зберігаючи свою репутацію (в умовах високої конкуренції), не подаватиме безпідставні позови, максимально застосовуючи заходи досудового врегулювання спору, адже розуміє момент, коли в судах є незначна перспектива задоволення позову, є ризик втратити судовий збір і своє право на захист. Беручи до уваги такі фактори, адвокати намагаються більш професійно вирішити той чи інший спір у досудовому порядку.

Для адвоката — звернення до суду є крайнім випадком, що не можна сказати про традиції, які існували до 2012 року та до внесення змін до Конституції щодо виключного представництва адвокатів у судах.

З огляду на вищевикладене, у підсумку варто зазначити: думка більшості представників адвокатської спільноти зводиться до того, що необхідно не відходити назад на кілька десятиріч років, а варто йти в ногу з часом, запозичувати та втілювати досвід країн Європи, Америки, запроваджувати інститути медіації з досудового врегулювання спорів. Створити максимальний та вільний доступ осіб для звернення до адвокатів та надання останніми правової допомоги на стадії виникнення конфліктних ситуацій, з єдиною метою — максимального зменшення правових спорів у судах та максимального ефективного захисту прав та свобод громадян.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛЮТИЙ 2020 РОКУ

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

3 лютого 2020 року відбулося засідання Молодіжного комітету НААУ — «UNBA NextGen». На порядку денному засідання було обговорено напрями діяльності Комітету на 2020 рік та визначено відповідальних осіб за цими напрямками.

Голова Комітету Сергій Барбашин зазначив, що у 2020 році слід провести роботу зі знайомства молодих адвокатів з органами адвокатського самоврядування, структурою та досягненнями НААУ, Молодіжним комітетом. Відтепер молоді адвокати можуть бути присутніми на засіданнях РАУ та, якщо змога, вносити власні пропозиції до порядку денного засідання. Окремо не слід забувати про досвід та традиції адвокатури, які можна поєднати з перейняттям досвіду в адвокатів-старійшин. Оскільки вже давно сформований попит на історію адвокатури та багато хто хоче почути про те, який був розвиток адвокатури, як працювали у радянські часи, як відбувалася підготовка адвокатів до засідань та ведення справ.

Також Комітетом заплановано діяльність у 2020 році за такими напрямками: — проведення лекцій та семінарів для студентів з метою поширення професії адвоката; — організація заходів підвищення кваліфікації для адвокатів; — проведення неформальних заходів для адвокатів, членів Комітету; — співробітництво з міжнародними організаціями; — інші активності.

14 лютого цього року членів ради Молодіжного комітету НААУ — «UNBA NextGen» було запрошено на засідання Ради адвокатів України. За порядком денним розглядалися питання про діяльність НААУ та органів адвокатського самоврядування, було приділено чималу увагу забезпеченню прав та гарантій адвокатської діяльності.

«Це був чудовий дивовижний досвід, важливість якого складно переоцінити. Як на мене, кожен молодий адвокат має брати участь в органах адвокатського самоврядування для того, щоб створювати нову адвокатуру вже сьогодні. Для цього Національна асоціація адвокатів України сприяє залученню молоді та надає можливості для професійного розвитку. Комітет «NextGen» відкритий для всіх молодих адвокатів України. Колеги, приєднуйтесь!

Можливість стати членом команди є не лише у представників ради комітету міста Києва, але й у будь-якого молодого адвоката з регіонів. Головне — бажання працювати та йти в ногу з часом», — зазначила член ради комітету Олена Мироненко-Шульган.

Залучення до РАУ представників із регіонів — важливий напрямок з обміну досвідом та знайомством з адвокатським самоврядуванням. На цьому засіданні від «UNBA NextGen» був представник з Дніпра — Алевтина Башкеєва, що виступила з вітальним словом та розповіла про майбутні заходи Молодіжного комітету в регіоні.

20 лютого 2020 року Молодіжний комітет НААУ — «UNBA NextGen» провів традиційну «Мафію для адвокатів». Усі охочі відвідати гру прийшли відповідно до зазначеного дрес-коду, чим створили унікальну атмосферу. Гру провів ведучий Ярослав Жа-

данов, який пояснив правила та інші деталі класичної мафії. З кожною грою все важче було знайти мафію та перемогти місту мирних жителів. Але добро перемогло — місто взяло верх над темною мафією. Це виявилось можливим завдяки тому, що учасники уважно спостерігали та аналізували жести, міміку та промови один одного. Саме ці навички стануть у пригоді молодим адвокатам не лише під час гри, але й у професійній діяльності.

26 лютого 2020 року у м. Рівному Молодіжним комітетом спільно з Радою адвокатів Рівненської області та Всеукраїнською коаліцією з надання правової допомоги для адвокатів Рівненщини **було проведено тренінг «Виявлення та протидія торгівлі людьми, правовий супровід жертв, забезпечення компенсацій».**

Як зазначив виконавчий директор БО «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги» Голова Комітету з питань взаємодії з громадянським суспільством НААУ Віталій Місяць, основною метою тренінгу є підвищення обізнаності адвокатів у питаннях надання професійної правничої допомоги жертвам торгівлі людьми та ідентифікації випадків торгівлі людьми під час надання правничої допомоги.

Головним спікером тренінгу стала Голова БФ «Ксена», національна експертка з питань протидії торгівлі людьми — Оксана Устинова.

Учасники мали змогу обговорити групи ризику та масштаби торгівлі людьми, нормативно-правову базу з протидії такому злочину, особливості виявлення та ідентифікації осіб, які постраждали від торгівлі людьми, основні правила й прийоми проведення інтерв'ю з постраждалими особами, у тому числі з дітьми. Неабияке зацікавлення серед адвокатів викликали напрацювання спікера щодо алгоритму дій при виявленні та ідентифікації постраждалих від торгівлі людьми.

Після завершення заходу учасники активно ділилися враженнями від отриманих порад, оскільки кожен здобув надзвичайно корисні навички, які безумовно стануть ключовим орієнтиром у боротьбі з найбільш цинічним явищем сучасного суспільства — торгівлею людьми.

29 лютого 2020 року у м. Рівному Молодіжним комітетом та Радою адвокатів Рівненської області традиційно **було проведено «Мафію для адвокатів».**

Гру розпочав ведучий Володимир Новацький, який пояснив основні правила мафії. Особливої атмосфери додав витриманий учасниками мафіозний дрес-код. На вечірці панував справжній дух інтриги та зосередженості, адвокати намагались упіймати всі тонкощі поведінки, жести та міміку один одного, аби розсекретити темну мафію. Тому кожен отримав максимум позитивних вражень та задоволення від гри, удосконалив свої навички невербального спілкування. Безумовно, «Мафія» — гра далеко не проста, оскільки має багато психологічних хитрощів та нюансів, вимагає вмінь переконливо виступати, розпізнавати обман та маніпуляції, однак саме це й приваблює адвокатську спільноту.

КОМІТЕТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

13 лютого 2020 року в ресторані «Чорноморка» відбувся перший у 2020 році IP-breakfast на тему: «Інтелектуальна власність vs Реклама No.2», організований Комітетом. Сніданок розпочався зі знайомства учасників й плавно перейшов у обговорення змін законодавства про рекламу, а також її вплив на сферу інтелектуальної власності. Зокрема, члени Комітету

з інтелектуальної власності НААУ, адвокати Валентин Рижак та Ірина Городецька, розповіли про мовне регулювання реклами, розміщення порівняльної реклами та її допустимість при порівнянні різноманітних груп товарів. Останнє викликало активну дискусію серед учасників сніданку. Адже серед новел законодавства є пряма вказівка на те, що порівнювати можна лише товари, які є однорідними, задовольняють одні й ті самі потреби або мають однакове призначення. Але проблематика застосування такої норми полягає в тому, що порівняння товару — річ індивідуальна і трактувати норму можна у кожному випадку по-своєму.

Також на сніданку окрему увагу звернули на те, якщо товар має зареєстроване географічне зазначення свого походження, порівнювати можна виключно товари з єдиним географічним зазначенням їх походження.

13 лютого 2020 року Комітетом проведено круглий стіл на тему: «Вищий суд з питань інтелектуальної власності: стан формування в контексті конкуренційно-антимонопольної реформи». Метою заходу було виявлення проблем створення спеціалізованого судового органу з питань інтелектуальної власності, дослідження сучасного стану та організаційних питань його створення, обговорення пропозицій щодо удосконалення законодавства, яке регулюватиме його діяльність.

До обговорення цих питань долучилися Олена Орлюк (д. ю. н., професор, академік НАН України, директорка НДІ інтелектуальної власності НАПрН України),

Марія Тимофієнко (менеджер проєкту, Центр вивчення комерційного права (Університет Квін Мері, Лондон)), Ігор Бенедисюк та Ірина Колос (судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду), Оксана Манько (заступник начальника Управління розслідувань недобросовісної конкуренції — начальник відділу розслідувань недобросовісної конкуренції виробничої сфери Антимонопольного комітету України), Олег Чернобай (Голова Комітету з інтелектуальної власності Ради адвокатів Київської області, адвокат), Ольга Ніколаєва (суддя Харківського окружного адміністративного суду), Андрій Нижний (суддя Ленінського районного суду м. Дніпропетровська), Сергій Дудін (суддя Київського окружного адміністративного суду), Марія Демидова (суддя Господарського суду Чернігівської області).

Відкрив роботу круглого столу пан Микола Потоцький, д. ю. н., Голова Комітету з інтелектуальної власності НААУ, який доповів присутнім про те, що у Верховній Раді України зареєстровано проєкти законів України про внесення змін до деяких законів України щодо конкуренційно-антимонопольної реформи (№ 2730, 2730-1, 2730-2), якими передбачено положення про розширення категорій спорів, які розглядатимуться цим судом. Так, до компетенції IP-суду пропонується віднести справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із застосуванням конкуренційного законодавства, зокрема проведенням дослідження ринку, визначенням меж товарного ринку, а також становища, у тому числі монопольного (домінуючого), суб'єктів господарювання на цьому ринку, порушеннями конкуренційного законодавства, накладенням або зміною розміру штрафу за порушення цього законодавства, відшкодуванням шкоди, завданої конкуренційними порушеннями.

На думку пані Марії Тимофієнко, яка керувала проєктом з надання Україні рекомендацій Центром вивчення комерційного права (Університет Квін Мері, Лондон) щодо удосконалення законодавства, покликано урегулювати діяльність IP-суду, практика діяльності європейських судових інстанцій не знає прикладів поєднання цих категорій спорів в одному суді.

Зазначену тезу підтримав і пан Ігор Бенедисюк, який разом з тим звернув увагу на те, що свого часу у Вищому господарському суді України діяла спеціалізована палата, яка розглядала ці категорії справ. Відтак пан Бенедисюк не вбачає проблем, власне, із розглядом таких спорів, проте висловлює занепокоєння тим, що на цьому етапі, коли ще не завершено створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, існує ризик ініціювання нового конкурсу, що відтермінує початок роботи ІР-суду на невизначений строк.

Професор Олена Орлюк повідомила про те, що очолюваний нею НДІ інтелектуальної власності НАПрН України рекомендував Верховній Раді України доопрацювати відповідні законотворчі ініціативи, зважаючи на те, що доповнення цього суду новими категоріями справ обумовлює необхідність нового конкурсу та нових вимог до осіб, які претендуватимуть на відповідні посади.

Підсумовуючи роботу круглого столу, учасники дійшли згоди про те, що наразі доцільним є завершити конкурс до Вищого суду з питань інтелектуальної власності, розпочати його роботу, а питання про розширення кола підвідомчих справ вирішити за результатами його роботи.

КОМІТЕТ З ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ НААУ

4 лютого 2020 року відбулося перше установче засідання Комітету. Олег Простибоженко, Голова Комітету, наголосив на важливості активного залучення усіх членів Комітету під час планування та організації нових заходів для адвокатів, а також для реалізації інших цілей і завдань Комітету.

На порядок денний виносилися питання планування заходів на 2020 рік, можливості підписання меморандумів про співпрацю з органами та організаціями, що спеціалізуються у сфері цивільного права та процесу, активізації роботи секцій при Комітеті, а також розробки дайджесту, де будуть окреслюватися цікаві судові рішення, що стануть у пригоді всім адвокатам-цивілістам.

Надалі Комітет планує провести чимало слухних заходів, лекцій у Вищій школі адвокатури та активізувати свою діяльність щодо моніторингу, аналізу та узагальнення практики Верховного Суду у галузі цивільного права, а також систематизації наявної судової практики з питання позовної давності.

19 лютого 2020 року відбулося засідання Комітету з питань молоді і спорту Верховної Ради України, під час якого детально обговорювався законопроект № 3013 «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» (щодо сплати судового збору при захисті прав малолітніх та неповнолітніх осіб).

Цим законопроектом пропонується внести зміни, внаслідок яких судовий збір не справлятиметься за подання заяв до суду, передбачених процесуальним законодавством, що стосуються захисту прав малолітніх чи неповнолітніх осіб.

Олег Простибоженко, Голова Комітету з цивільного права та процесу, взяв участь у наданні рекомендацій для обговорення на вищезгаданому засіданні Комітету з питань молоді і спорту Верховної Ради України і в цілому підтримав запропоновані зміни на рівні ідей, оскільки вони сприятимуть покращенню доступності судового захисту прав малолітніх та неповнолітніх осіб.

«Звільнення від сплати судового збору осіб, які подають заяви до суду стосовно захисту прав малолітніх чи неповнолітніх осіб, стане позитивним кроком для українського процесуального законодавства. Законопроект № 3013 пропонує вносити зміни в статтю 3 Закону України «Про судовий збір», яка стосується об'єктів справляння судового збору. Проте, з точки зору законодавчої техніки, доцільніше було би вносити зміни в частину першу статті 5 Закону України «Про судовий збір», що регламентує звільнення від сплати судового збору за суб'єктним колом», — наголосив Олег Простибоженко.

Наразі Комітет з питань молоді та спорту взяв до уваги ґрунтовне зауваження адвоката Олега Простибоженка та розглянув запропоновані рекомендації під час засідання.

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

24 лютого 2020 року було проведено чергове засідання Комітету. Членами Комітету було обговорено низку важливих питань, зокрема: зміни щодо порядку зберігання поштових відправлень, питання

захисту прав потерпілих і цивільних позивачів, питання винесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до різних сфер законодавства, які посилюють захист прав дітей. За результатами обговорення цих питань було прийнято рішення провести круглі столи на відповідні тематики.

На засіданні не минули увагою також законопроекти «Вор у законі» та «Про скасування адвокатської монополії». Так, Голова Комітету Ганна Колесник знову наголосила на тому, що пропозиції, викладені у законопроекті про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою (реєстр. № 2513), не мають бути прийняті, оскільки вони діятимуть не на користь захисту осіб від протиправних посягань на їх права та свободи, а навпаки спонукатимуть до злочинних діянь. Щодо адвокатської монополії, то члени Комітету одноголосно підтверджують необхідність участі саме адвокатів у всіх видах судових проваджень для якісного надання правових послуг особам, які в багатьох випадках можуть забезпечуватися виключно адвокатами.

Особливу увагу, серед іншого, також було приділено законопроектам про розвідку (реєстр. № 2412), про внесення змін до законів України щодо інформаційної безпеки (реєстр. № 9340), про приватну детективну діяльність (реєстр. № 3010) та про приватну детективну (розшукову) діяльність (реєстр. № 3010-1) тощо. Було вирішено, що надалі робота Комітету буде спрямована на внесення пропозицій стосовно цих законопроектів та обговорення їх на наступних засіданнях.

28 лютого з ініціативи Комітету було проведено круглий стіл на тему: «Забезпечення національної безпеки та права на доступ до достовірної інформації». Участь у заході взяли члени Комітету, адвокати, представники Департаменту кіберполіції та правозахисники різних сфер діяльності.

Під час проведення заходу Голова Комітету Ганна Колесник звернула увагу всіх присутніх на те, що запропонована тематика є актуальною як ніколи, адже безпосередня діяльність адвоката неможлива без подання адвокатських запитів та отримання на них достовірної, точної та повної інформації. Голова зазначила, що на сьогодні існують декілька проблем у сфері доступу до інформації: по-перше, надання інформації нена належним чином; ненадання відповідей на запити у розумний строк; надання неповних або часткових відомостей; безпідставна відмова у наданні інформації та проблема використання електронного цифрового підпису.

Особливу увагу учасники заходу приділили положенням законів України «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних». І за результатами аналізу зазначених нормативно-правових актів дійшли висновку про відсутність чіткого розуміння такого поняття, як «персональні дані», а також відсутність конкретного механізму роботи органів із персональними даними.

Начальник Департаменту правового забезпечення кіберполіції НПУ О. Лук'яненко у своєму виступі наголосив на актуальності шахрайства з інформацією. Представник кіберполіції зазначив, що за певними критеріями Департаментом було виокремлено 10 шахрайських схем у сфері обігу інформації і для боротьби із ними запропоновано антишахрайський майданчик «Стоп фрод».

За результатами круглого столу учасники дійшли висновку, що необхідно вносити зміни до чинного законодавства, здебільшого до Закону України «Про захист персональних даних», та вирішили й надалі активно працювати у цьому напрямку шляхом ініціювання круглих столів і написання пропозицій до Верховної Ради України щодо вдосконалення нормативної бази у цій сфері.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДІАЦІЇ

24 лютого 2020 року Голова Комітету взяв участь у засіданні робочої групи з питань «Вдосконалення процедури врегулювання спору за участю судді у чинному законодавстві», яке відбулося на базі Комітету ВРУ з питань правової політики. У засіданні робочої групи взяли участь Голова Комітету ВРУ з питань правової політики Андрій Костін, народні депутати, судді, медіатори й науковці.

Учасники робочої групи обговорили основні альтернативні способи врегулювання спорів на стадії судового провадження, зокрема врегулювання спорів за участю судді й медіацію.

Під час обговорення учасниками робочої групи змін у процесуальні кодекси щодо вдосконалення процедури врегулювання спору за участю судді. Голова Комітету з питань медіації Владислав Ситюк зазначив, що суддя повинен інформувати сторони під час початку розгляду справи про альтернативні способи врегулювання спору та їхні переваги над судовим процесом. Також Голова Комітету наголосив на необхідності встановлення чітких строків процесуальних строків врегулювання спору за участю судді з метою уникнення процесуальних зловживань з боку сторін. Урахування законодавцем зазначених пропозицій значно покращить розвиток альтернативних способів урегулювання спорів у судовій системі.

Члени Комітету адвокати Луїза Романадзе, Ганна Гаро та Анастасія Зернова взяли участь як медіатори та судді в перших Студентських змаганнях з ефективного вирішення спорів, які проходили з 4 по 7 лютого 2020 у м. Києві за сприянням Офісу координатора проєктів ОБСЄ та Національної асоціації медіаторів України.

У Студентських змаганнях з ефективного вирішення спорів взяли участь 16 найкращих команд вищих

навчальних заходів з усієї України (48 студентів та їх тренери), 50 медіаторів та правників — професіоналів та активних членів спільноти долучилися на безоплатній основі до проведення змагань як суддів та медіаторів.

Член комітету Луїза Романадзе була однією з суддів фіналу Студентських змагань з ефективного вирішення спорів. *Перемогу в змаганнях здобула команда Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).*

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

Члена Комітету Мар'яна Чорнія було обрано на посаду Голови Ради арбітражних керуючих Львівської області. Обрання відбулося 4 лютого під час Установчого з'їзду у приміщенні господарського суду Львівської області.

Комітет бажає Мар'яну Володимировичу успіхів у подальшій професійній діяльності на відповідній посаді, а також натхнення та нових ідей, які допоможуть й надалі максимально результативно працювати у сфері відновлення платоспроможності боржника або банкрутства.

Мар'ян Чорній здійснює адвокатську діяльність з 2006 року, а діяльність арбітражного керуючого — з 2009 року.

Рад арбітражних керуючих Дніпропетровської області очолив член Комітету з питань банкрутства Андрій Палкін. Установчий з'їзд арбітражних керуючих, на якому було здійснено обрання, відбувся 10 лютого 2020 року.

Комітет бажає Андрію Юрійовичу успіхів та насаги, нових ідей та натхнення у своїй професійній діяльності та на новій посаді.

Андрій Палкін з 2006 року працює у сфері права, з 2010 року — адвокат. Ліцензію арбітражного керуючого отримав у 2008 році, відколи успішно завершив

більш ніж 100 процедур банкрутства, сприяв відміні арештів та поверненню вилученого майна на суму більш ніж 50 мільйонів гривень. Також починаючи з 2015 року Андрій викладає на курсах підвищення кваліфікації арбітражних керуючих та курсах підготовки осіб, які виявили бажання стати арбітражними керуючими, які проходять у Центрі консалтингу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.

Члена Комітету з питань банкрутства Артема Багінського призначено на посаду Голови Хмельницької райдержадміністрації.

25 лютого 2020 року розпорядженням Президента України № 148/2020-рп Багінського призначено Головою Хмельницької районної державної адміністрації Хмельницької області.

Всі члени Комітету бажають Артему Олександровичу професійних успіхів, ідей, витримки та натхнення на новій посаді.

Артем Багінський — досвідчений адвокат та арбітражний керуючий, керуючий партнер Адвокатського бюро «BF group», помічник-консультант народного депутата IX скликання.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

29 лютого 2020 року у м. Києві відбувся Всеукраїнський турнір з більярдного спорту серед адвокатів, організований Комітетом.

Це вже третій щорічний турнір серед правників. Цьогорічний — присвячений пам'яті Юрія Грабовського.

го. У турнірі взяли участь 24 адвокати з шести областей України — Київської, Донецької, Запорізької, Житомирської, Дніпропетровської та Миколаївської.

У запеклій боротьбі перемогу отримав Яніс Жуковський з Донеччини з результатом у 32 бали. Друге місце дісталось Сергію Довбашу із Запоріжжя — він набрав 20 балів. Третє місце поділили Володимир Шахрай із Житомирщини та Денис Заїменко з Дніпропетровщини — вони отримали по 14 балів.

Переможців нагородили грамотами, кубками та медалями.

Організатори турніру відзначили високу популярність більярдного спорту серед адвокатів і міркують над тим, аби проводити такі змагання двічі на рік.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

19 лютого була проведена зустріч-обговорення «Casestudy. Історія одного захоплення», організована Комітетом. Спікерами-доповідачами були Голова Комітету Сергій Хільченко та член Комітету Олександр Світличний.

Під час дискусії було обговорено: — найбільш дієві механізми захисту бізнесу від рейдерських захоплень; — важливість оперативного реагування і тактики контрнеступу від посягань; — допомога Ради бізнес-омбудсмена в подібних кейсах (з посиланням на останні випадки

звернень зі скаргами та рекомендацій офісу до державних органів); — робота зі ЗМІ та важливість виходу в публік у разі захоплення; — превентивні заходи та останні новели антирейдерського законодавства; — розібрані практичні кейси та найбільш гучні випадки рейдерського захоплення бізнесу в Україні.

Комітетом з питань захисту бізнесу та інвесторів НААУ підготовлено **Дайджест законодавчих змін у сфері протидії рейдерству та захисту права власності** (за період з 01.09.19 р. по 01.02.20 р.).

СПІВПРАЦЯ З РАДОЮ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА

У лютому 2020 року з ініціативи заступника Голови НААУ, РАУ Валентина Гвоздія спільно з Радою бізнес-омбудсмена був започаткований проєкт «Прокачай свої softskills з бізнес-омбудсменом». У межах цього проєкту Комітетом з питань захисту бізнесу та інвесторів у співпраці з Радою бізнес-омбудсмена будуть проведені серії зустрічей-обговорення з актуальних питань захисту бізнесу від незаконного тиску з боку державних органів. Також було узгоджено, що на офіційному сайті НААУ з'явиться «гаряча кнопка», натиснувши на яку адвокат зможе подати скаргу до Ради бізнес-омбудсмена.

НААУ плідно взаємодіє з Радою бізнес-омбудсмена задля досягнення позитивних зрушень у запобіганні порушенням прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва.

Задля розвитку цієї співпраці НААУ звернулася до Президента України Володимира Зеленського щодо необхідності врегулювання діяльності інституту бізнес-омбудсмена спеціальним законом, адже це є надзвичайно важливим для вдосконалення захисту прав суб'єктів господарювання та покращення бізнес-клімату в Україні.

«Необхідним кроком задля посилення інституційної спроможності Ради бізнес-омбудсмена є прийняття

законопроєкту «Про Установу бізнес-омбудсмена», який стане основою для розбудови ефективного механізму державно-приватного партнерства як дієвого інструменту залучення інвестицій у державний сектор економіки», — ідеться у зверненні НААУ.

Наявність такого закону сприятиме формуванню позитивного іміджу України як для національного, так і для іноземного бізнесу.

Враховуючи надзвичайну актуальність прийняття Закону «Про Установу бізнес-омбудсмена», НААУ звернулася до Глави держави з проханням внести законопроєкт до Верховної Ради України як президентську законодавчу ініціативу.

Як відомо, бізнес-омбудсмен розглядає скарги щодо можливого вчинення корупційних діянь або інших порушень законних інтересів суб'єктів підприємництва внаслідок дій або бездіяльності (включаючи рішення) з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, що перебувають у сфері їх управління, та їхніх посадових осіб. До бізнес-омбудсмена можна звернутися, якщо бізнес стикається з проблемами у відносинах з органами державної та місцевої влади, державними/підконтрольними державі компаніями, які він не спроможний вирішити самостійно.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» прийнято рішення установити до 3 квітня 2020 року на усій території України карантин. З огляду на це, Комітет з питань захисту бізнесу та інвесторів НААУ підготував 5 фактів, на які необхідно звернути увагу представникам бізнесу у зв'язку із введенням карантину:

1. *Щодо надання відпустки працівнику на період оголошення карантину.* Відповідно до ст. 25 Закону України «Про відпустки» відпустка без збереження заробітної плати за бажанням працівника надається в обов'язковому порядку матері або іншій відповідній особі для догляду за дитиною віком до 14 років на період оголошення карантину на відповідній території.

2. *Заява Голови Ради суддів України щодо карантинних заходів.* Рада суддів України звернулася до громадян, які є учасниками судових процесів, з проханням утриматися від участі у судових засіданнях, якщо слухання не передбачають обов'язкової присутності учасників сторін.

3. Чи є карантин форс-мажором? Відповідно до заяви Торгово-промислової палати України карантин не є форс-мажорною обставиною, форс-мажором можуть стати його наслідки. Для підтвердження форс-мажорних обставин, які можуть виникнути в конкретному випадку, необхідна наявність низки передумов, зазначених у ст. 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», а також визначених сторонами за договором, які вплинули на зобов'язання таким чином, що унеможливили їх виконання в передбачений строк. Тому, крім обставин конкретної ситуації, слід оцінити умови договору.

4. Які заходи запроваджує уряд, щоб допомогти бізнесу? Такі країни, як США, Франція, Данія, Італія, вже прийняли рішення про податкові пільги, відстрочку сплати податків для бізнесу, зниження ставок за кредитами. Однак український уряд поки не оголошував жодних стабілізаційних заходів для підтримки бізнесу. Відсутня й стратегія для протидії економічним наслідкам коронавірусної інфекції.

5. Що робити представникам бізнесу у разі виникнення спірних юридичних питань у такій ситуації? Розвиток кризи, пов'язаної з коронавірусною інфекцією, може привести до прострочення платежів з оренди та заробітної плати, зростання заборгованостей за договорами, порушення сторонами умов договору, неможливість виконання податкових/фінансових зобов'язань у зв'язку із зменшенням фінансових надходжень, банкрутство. Для уникнення таких негативних факторів, вирішення пов'язаних з цим юридичних питань рекомендуємо бізнесу звертатися по кваліфіковану правову допомогу до адвоката.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

28 лютого 2020 року Голова Комітету Яків Воронін та заступник Голови Комітету Ірина Кальницька взяли участь у круглому столі на тему: «Проблемні питання застосування податкового законодавства України при вирішенні податкових спорів», що був організований Центром дослідження проблем адміністративної юстиції.

У круглому столі також брали участь судді Верховного Суду, Шостого апеляційного адміністративного суду, Київського окружного адміністративного суду, Окружного адміністративного суду м. Києва, представники Державної податкової служби України, Все-

української громадської організації «Асоціація адміністративних суддів», Університету державної фіскальної служби України та Інституту права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України.

Присутніми було обговорено актуальні питання щодо розгляду адміністративними судами податкових спорів, застосування органами ДПС України фінансових санкцій та проведення ними податкових перевірок. Особливу увагу учасники звернули на практику ЄСПЛ стосовно застосування Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у здійсненні судочинства в податковій сфері. Крім того, фахівці розглянули проблемні аспекти діджиталізації митного регулювання, а саме випадки оскарження електронних декларацій суб'єктами господарювання.

Голова Комітету з питань митного та податкового права НААУ, адвокат Яків Воронін у своєму виступі звернув увагу на проблеми щодо обов'язку доказування в адміністративному судочинстві в податкових справах. Як приклад було наведено справу ОАСК від 9 вересня 2019 року № 640/902/19, у якій позивач не надав документального підтвердження обставин, що супроводжують та підтверджують виконання господарських операцій. Через це не було доведено, що матеріальні цінності та послуги надавалися саме цим контрагентом.

На підтримку позиції Якова Вороніна виступила його заступник, адвокат Ірина Кальницька, яка наголосила на тому, що якщо ми хочемо залучити іноземні інвестиції в Україну, нам необхідно значно знизити рівень податкових спорів, тобто налагодити конструктивний діалог між платниками та ДПС України.

КОМІТЕТ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

20 лютого 2020 року відбувся круглий стіл на тему: «Сучасні підходи до покращення рівня доступу особи до правосуддя та забезпечення права на справедливий суд». Захід було організовано Комітетом у співпраці з ініціативною групою Justifai.

Головними питаннями, що обговорювались учасниками, стали: — штучний інтелект як наступна фаза діджиталізації, виклики та принципи відмінності в судовому процесі та примирних і квазісудових процедурах; — потреба у зміні підходів до використання іноземного законодавства для врегулювання правовідносин в Україні; — проблематика визнання та примусового виконання іноземних судових рішень в Україні та можливі шляхи її подолання; — можливості для розгляду спорів між українськими суб'єктами в судах іноземних юрисдикцій; — роль адвокатури у змінах законодавства, що безпосередньо впливає на її практичну діяльність.

На круглому столі був присутній народний депутат України Олексій Жмереницький, який проінформував колег про проблеми та перепони, з якими доводиться зіштовхуватися під час роботи над судовою реформою.

КОМІТЕТ З ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

Комітет з питань координації надання правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям перейменовано на Комітет з військового права.

Назву змінено з ініціативи Голови Комітету Марії Островської. Окрім формальних причин, пов'язаних із завершенням антитерористичної операції, впровадженням операції об'єднаних сил та шляхів врегулювання збройного конфлікту, цьому слугував оновлений формат діяльності Комітету. Так, новими напрямками роботи стануть експертна діяльність у питаннях вдосконалення системи військової юстиції та профільного законодавства, а також обмін досвідом із захисту та представництва учасників бойових дій у кримінальних та інших провадженнях.

13 лютого 2020 року Голова Комітету Марія Островська взяла участь у робочій групі з питань моніторингу стану дотримання прав і свобод засуджених ветеранів та ветеранів, узятих під вар-

ту Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.

У контексті низки питань, поставлених на обговорення головою групи, пані Островська зауважила, що хоча за законодавством України адвокати Комітету не мають зобов'язань надавати правову допомогу учасникам бойових дій, разом з цим вони з власної ініціативи займаються волонтерською правничою діяльністю. Роз'яснила, що в імперативному порядку питаннями безоплатної вторинної правової допомоги ветеранам війни опікується державна система БПД відповідно до Закону «Про безоплатну правову допомогу». Гостра необхідність захисту військовослужбов-

ців припала на минулі роки піку бойових дій на сході України, і поки розвивалася та вдосконалювалась новостворена система безоплатної правової допомоги адвокати Комітету НААУ взяли на себе місію, якщо змога, допомагати учасникам АТО, членам їх родин та переселенцям. До 5 січня 2017 року згідно з п. 9 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» до предмета БВПД учасникам бойових дій входили лише соціальні питання. Завдяки набуттю чинності Законом України № 1798-VIII від 21.12.16 р. сферу діяльності розширено, й наразі зазначена соціальна категорія осіб вправі отримувати всі види безоплатної вторинної правової допомоги.

Складним на робочій групі виявилось питання про аспекти заохочення адвокатів поза державною системою БВПД надавати правову допомогу військовим та складання списку правників, які спеціалізуються на захисті затриманих, взятих під варту або засуджених учасників бойових дій. Одним із варіантів визначено створення фонду оплати роботи захисників через залучені Мінветеранів кошти, що запропонував заступник Міністра Антон Колумбет.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

6 лютого 2020 року розпорядженням Голови НААУ, РАУ № 31 **створено Комітет з питань захисту прав осіб з інвалідністю**. Головою Комітету було призначено адвоката **Олександра Вознюка**.

«Сьогодні йде активна реалізація плану «Україна без бар'єрів», до якого приєднується НААУ. Адвокатській спільноті треба розуміти, що інвалідність — не вирок. Так, є певна специфіка у спілкуванні з особами з інвалідністю, і наше завдання — донести до колег необхідну інформацію, прибрати бар'єри, зробити адвокатуру доступною для всіх, забезпечити право на рівний та ефективний правовий захист для всіх!

Ми чітко усвідомлюємо необхідність дотримання вимог Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Конституції України та нормативно-правових актів щодо захисту прав осіб з інвалідністю.

Комітет буде узагальнювати і аналізувати міжнародні та вітчизняні правозастосовчі і судові практики з питань захисту прав осіб з інвалідністю, поширювати відповідні аналітичні та методичні матеріали серед адвокатів, у тому числі шляхом проведення семінарів, круглих столів, конференцій, тренінгів, вебінарів та інших заходів.

Нам також треба буде врахувати у своїй роботі Збірку рекомендацій правозахисних механізмів Організації Об'єднаних Націй та Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, адресованих Україні (грудень 2019 року), та інші рекомендації міжнародних організацій», — зазначив Олександр Вознюк.

Олександр Вознюк — член Ради адвокатів м. Києва, видатний адвокат України (2019 р.). З 2008 року — Голова та засновник Адвокатського об'єднання «Право та Закон». Голова та засновник Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Правозахисна спілка інвалідів», Голова та засновник Громадської організації «Об'єднання сиріт та інвалідів України». Член Громадської ради при Комітеті Верховної Ради України з пи-

тань соціальної політики та захисту прав ветеранів. Голова робочої групи із забезпечення доступності суду та судової процедури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Співатор проєктів «Інклюзивний суд», «Суд очима особливих дітей».

КОМІТЕТ З МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

17 лютого 2020 року Комітет з міжнародного права НААУ висловив позицію, що адвокатська спільнота має підтримати ідею ратифікації Римського статуту та бути готовою до нових викликів, які постали перед нею у зв'язку із збройним конфліктом, зокрема бути здатною здійснювати правовий захист жертв воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених на сході України та в Криму.

Разом з тим нещодавно в інтерв'ю виданню «Главком» Міністр юстиції України Денис Малюська висловив твердження про те, що Україна вже ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду: «Порушень Конституції немає. Вона передбачає можливість ратифікації Римського статуту. І загалом він ратифікований, але із застереженнями», — зазначив міністр.

На думку посадової особи, держава має вести діалог навколо питання ратифікації статуту та зважувати на те, що значна частина суспільства не розуміє ризиків та переваг, які може дати МКС, оскільки перебуває під впливом різного роду міфів: «Це, звичайно, потребуватиме певного часу та діалогу. Але ця тема настільки розігріта, що спеціалістом у ній вважає себе кожен п'ятий. Насправді ж у реальних наслідках і механізмах розбирається вкрай обмежене коло осіб, але позицію проти нього має величезна кількість людей. Тому тут більше міфів, ніж реальності», — додав Денис Малюська.

Заява міністра викликала широкий суспільний резонанс. Деякі з правозахисників були відверто здивовані позицією очільника Мін'юсту та вкотре нагадали, що Україна хоча й визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду ad hoc, проте не ратифікувала статут. Таким чином, МКС має юрисдикцію над територією України на підставі направлених нею заяв у 2014 та 2015 роках, однак цього недостатньо для того, аби користуватися правами держави-учасниці Статуту.

Комітет з міжнародного права НААУ вважає за доцільне у зв'язку із зазначеним запропонувати пану міністру і всім небайдужим фахівцям долучитися разом

з нашими адвокатами до дискусії щодо ратифікації Римського статуту та імплементації норм міжнародного кримінального права в національну правову систему України.

Принагідно рекомендуємо ознайомитися з інтерв'ю члена Комітету з міжнародного права НААУ адвоката Максима Тимочка щодо перспектив розслідування воєнних злочинів Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду.

22 — 23 лютого 2020 року у Вищій школі адвокатури було **проведено дводенний навчальний курс «Міграційне право для адвокатів: актуальні практичні питання»**. Співорганізатором цього навчального заходу виступив Комітет з міжнародного права НААУ, члени якого Ольга Поєдинок, Арам Асрян, Дмитро Дворник увійшли до лекторської команди зазначеного навчального курсу.

Під час проведення навчального курсу «Міграційне право для адвокатів: актуальні практичні питання» Ольга Поєдинок розповіла про міжнародні зобов'язання України, що стосуються питань громадянства, та про явище множинного громадянства. Арам Асрян розкрив питання імміграції та працевлаштування іноземців в Україні, а також набуття ними українського громадянства. Дмитро Дворник зосередив увагу на різноманітних аспектах представництва інтересів біженців і шукачів захисту в Україні.

Захід отримав багато схвальних відгуків від учасників, а тому в найближчому майбутньому буде оголошено новий набір на зазначений навчальний курс.

25 лютого 2020 року заступник Голови Комітету Ольга Поєдинок надала коментар телеканалу «Магнолія-ТВ» щодо ситуації з жінками та дітьми — громадянами України, які утримуються в сирійському таборі Аль-Хол.

На думку пані Ольги, кожен випадок повинен розглядатися окремо, причому необхідно брати до уваги ймовірну належність відповідних осіб також і до громадянства Сирії, що істотно обмежує можливість України щодо їх ефективного захисту. Крім того, якщо йдеться про дітей, то під час прийняття будь-яких рішень обидві держави повинні керуватися принципом якнайкращого забезпечення інтересів дитини.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

19 лютого 2020 року Голова Комітету Ольга Поєдинок взяла участь у роботі круглого столу, присвяченого обговоренню проблем, пов'язаних із структурою сучасної юридичної освіти.

Захід відбувся у межах діяльності робочої групи з питань розвитку юридичної освіти, яка працює в складі Комісії з питань правової реформи. Учасники круглого столу зосередили свою увагу на можливості здобуття вищої юридичної освіти за наскрізною магістерською програмою, що виключає здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», проте не дійшли згоди щодо цього питання. Дискусійною також залишається тема про майбутнє спеціальності «Міжнародне право», що стане предметом обговорення під час наступного засідання робочої групи з питань розвитку юридичної освіти.

24 лютого 2020 року Голова Комітету Ольга Поєдинок узяла участь у засіданні робочої групи з підготовки комітетських слухань Верховної Ради України на тему: «Реформування вищої юридичної освіти в Україні: проблеми і перспективи».

Очікується, що основними проблемними питаннями під час обговорення проекту Концепції розвитку юридичної освіти стануть: майбутнє спеціальності «Міжнародне право», наскрізна магістратура, можливість здобуття вищої юридичної освіти за межами денної форми навчання, а також перспективи підготовки правників закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

27 лютого 2020 року відбулося чергове розширене засідання робочої групи з питань розвитку юридичної освіти Комісії з питань правової реформи при Президенті України, в якому взяла участь Голова Комітету Ольга Поєдинок. Зустріч було присвячено обговоренню питання місця спеціальності «Міжнародне право» в системі юридичної освіти. Погляди учас-

ників дискусії розділилися: одні вважають розмежування спеціальностей «Міжнародне право» та «Право» штучним і виступають за їх об'єднання, інші впевнені в необхідності існування двох окремих спеціальностей, причому відсутня єдина думка щодо того, у межах якої галузі знань: 08 «Право» (під номером 082) чи 29 «Міжнародні відносини» (під номером 293, як це

є наразі) — «Міжнародне право» має продовжити своє існування. Обговорення цього та інших актуальних питань реформи правничої освіти продовжиться під час комітетських слухань у Верховній Раді України, проведення яких заплановано на 7 квітня 2020 року.

КОМІТЕТ З ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

7 лютого 2020 року у м. Києві в приміщенні Національної академії прокуратури України проведено фінальний тренінг пілотної групи за курсом Ради Європи «Заборона неналежного поведіння в правоохоронних, безпекових та інших примусових контекстах», який стартував у жовтні 2019 року. Членами Комітету з підвищення професійної кваліфікації було надано допомогу в організації та проведенні цього заходу.

Учасниками курсу були адвокати, прокурори, слідчі ДБР. Навчання такої змішаної групи учасників надало можливість усебічно виявити найбільш проблемні питання специфічних злочинів, пов'язаних з поганим поведінням, узагальнити практику, обмінятися досвідом.

Тренінг було відкрито ректором Національної академії прокуратури України Олександром Толочко, який зацентрував увагу на специфіці таких злочинів та висловив ідею щодо створення окремої структури, яка має їх розслідувати, а також можливого їх подальшого передання на розгляд суду присяжних.

Юрій Белоусов, керівник Департаменту процесуального керівництва у кримінальних провадженнях про каткування та інших серйозних порушеннях прав громадян з боку правоохоронних органів Офісу Генерального прокурора, звернув увагу на питання різниці підходів ЄСПЛ та українського законодавця

до визначення критеріїв кваліфікації злочинів та меж неналежного поведіння, що підпадають під дію ст. 3 Конвенції.

Учасниками під час зустрічі були обговорені питання за усіма напрямками пройденого курсу. Окрім цього, фінальну зустріч було присвячено опитуванню аудиторії, оцінці результатів проходження курсу учасниками, аналізу типових помилок для його подальшого доопрацювання з метою надання доступу всім охочим його пройти в онлайн-форматі.

28 лютого 2020 року у м. Дніпрі НААУ (Координатором програми Ради Європи HELP від НААУ, Комітетом підвищення професійної кваліфікації адвокатів) спільно з Радою Європи було **проведено тренінг** із новою групою адвокатів **за курсом «Внутрішнє переміщення»** за програмою Ради Європи HELP «Внутрішнє переміщення: розробка тривалих рішень». Учасниками тренінгу стали адвокати з досвідом роботи з вирішення проблем, надання правової допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Тренерами заходу та тьюторами дистанційного курсу є експерти Ради Європи Олена Сібільова та Юлія Трало.

З вітальним словом виступила Ганна Христова, керівник Проекту Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень», яка розповіла про досягнення програми за минулий рік, акцентувала увагу на подальшій актуальності цієї тематики, поширенні активності застосування принципів Ради Європи у національній судовій практиці, українських здобутках у нормотворчому регулюванні питань внутрішнього переміщення порівняно з досвідом інших країн та особливо на важливості вдосконалення своєї компетенції адвокатами, які передусім надають правничу допомогу внутрішньо переміщеним особам.

Прямим включенням зі Страсбурга в режимі відеоконференції учасників тренінгу привітала співробітниця Секретаріату HELP, Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи Кристина Хохлова.

За результатами успішного проходження дистанційного курсу учасники отримають сертифікат від Ради Європи та залікові бали з підвищення професійної кваліфікації Національної асоціації адвокатів України.

Комітет підбив підсумки та узагальнив досягнення у своєму бюлетені за 2019 рік. Нагадуємо, що Комітет є постійно діючим колегіальним консультативним органом, який активно проводить свою діяльність з 1 червня 2018 року.

За минулий рік Комітетом успішно організовано та проведено 24 безкоштовних семінари з підвищення кваліфікації в різних регіонах України згідно з графіком підвищення кваліфікації, а також проведено низку інших заходів підвищення кваліфікації. Зокрема, Комітетом спільно із Радою Європи було проведено перший в Україні тренінг для адвокатів за провідним освітнім курсом Європейської програми навчання у сфері прав людини HELP «Трудові права у світлі практики ЄСПЛ». Також було проведено тренінг за темою: «Змагальність прокурора та адвоката: погляд слідчого судді» в м. Хмельницькому, тренінг за темою: «Інформаційні новації у роботі адвоката» в м. Одесі, семінар у м. Харкові «Сучасне податкове структурування бізнесу» та інші слушні заходи для адвокатів.

Серед іншого, протягом 2019 року члени Комітету активно виступали на багатьох заходах підвищення кваліфікації з доповідями на різноманітні теми, які були опубліковані у профільних професійних виданнях. Серед публікацій членів Комітету за 2019 рік були праці «Консультаційні послуги адвоката як вид інформаційних послуг» та «Істотні умови договорів про надання інформаційних послуг» авторства О. В. Сібільової, монографія В. О. Святоцької «Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження», праця адвокатики Т. Л. Постригань «Деякі питання юрисдикції справ, що виникають з права інтелектуальної власності» та ще 8 не менш цікавих наукових робіт.

Також представники Комітету долучилися до п'яти наукових конференцій у Болгарії, Франції та Україні, що дозволило достойно представити наукові досягнення адвокатів — представників НААУ на міжнародній арені.

КОМІТЕТ З ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

19 лютого 2020 року відбулося засідання Комітету, під час якого його члени обговорили нагальні питання діяльності Комітету, а саме: були висвітлені питання проведення лекцій у Вищій школі адвокатури НААУ, напрацювання інформації для написання методичних рекомендацій на тему кіберетики для адвока-

тів, участі членів Комітету у парламентських слуханнях на тему: «Кібербезпека, критична інфраструктура, електронні комунікації в Україні: стан, проблеми, шляхи їх вирішення».

27 лютого 2020 року відбулася III-тя Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики», у якій взяли участь судові експерти та спеціалісти з різних напрямів судової експертизи та досліджень, наукові працівники та викладачі, адвокати-практики.

У роботі конференції взяли участь члени Комітету адвокати Ігор Колесников, Олександр Панченко та Сергій Сидоренко.

У своїй доповіді «Цифрова криміналістика» заступник Голови Комітету Ігор Колесников зазначив, що з'ясування обставин будь-якого інциденту почина-

ється з розслідування, метою якого є збирання відомостей про факти, які в майбутньому будуть використані як докази, зокрема докази, що будуть свідчити про втручання у сфері використання електронно-обчислювальних машин. Процес розслідування та фіксація доказів, зокрема цифрових, повинен бути здійснений з дотриманням вимог законодавства, відповідних стандартів та методик. Проте наявні з 90-х років минулого століття методики проведення комп'ютерно-технічних експертиз не забезпечують сьогодні дотримання вимог законодавства щодо електронних доказів, враховуючи значні досягнення у сфері розвитку цифрових технологій. Нинішні методики не гарантують впевненість у беззаперечному збереженні цифрової інформації на відповідному носії як на початку проведення дослідження, так і протягом самого дослідження. Також немає стовідсоткової гарантії, що у зазначену цифрову інформацію не буде внесено змін чи не буде знищено частину інформації або що на носії не з'явиться зовсім інша інформація.

Інші доповідачі та учасники конференції погодилися із зазначеною проблематикою, дійшли висновку, що це питання потребує вирішення.

КОМІТЕТ З БУДІВЕЛЬНОГО ПРАВА

10 лютого 2020 року члени Комітету відвідали лекцію у Міждержавній гільдії інженерів-консультантів на тему: «Застосування сучасних загально-визнаних світових практик при реалізації інфраструктурних проектів в Україні».

На заході члени Комітету дізналися більше про міжнародні типові договори у сфері будівельного права, про діяльність Міжнародної федерації інженерів-консультантів FIDIC, про переваги залучення інженера-консультанта до реалізації будівельних проектів. Так, інженер-консультант — це спеціаліст, що забезпечує організаційне та консультаційне супроводження проектування і будівництва об'єктів.

Голова Комітету Олег Поваляєв підкреслив, що отримані на заході знання допоможуть членам Комітету ґрунтовно реалізовувати завдання, покладені на Комітет.

25 лютого 2020 року Комітет провів планове засідання, на якому було обговорено низку нагальних питань, зокрема: пропозиції для проведення круглого столу «Будівельне право України. Європейське становлення», залучення до співпраці компетентних органів у сфері будівництва та Комітетів ВРУ, а також активізації діяльності Комітету щодо моніторингу, аналізу та узагальнення законодавчих актів в галузі будівельного права. Особливу увагу на засіданні, серед іншого, було приділено написанню методичних рекомендацій для адвокатів з проблемних питань у будівельному праві.

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АДВОКАТУРИ І ПРАВА

14 лютого 2020 року під час чергового засідання РАУ **Центр презентував щорічний настінний ілюстрований календар «Адвокати — письменники 2020»**.

Календар розкриває надзвичайно цікаву сторінку історії української адвокатури — літературну діяльність адвокатів попередніх поколінь, містить інформацію про провідних адвокатів, які своєю творчістю здійснили вагомий внесок у розвиток української літератури. У календарі представлені зразки письменницької спадщини адвокатів — Володимира Лучаковського, Григорія Данилевського, Олександра Кониського, Андрія Чайковського, Кирила Трильовського, Марка Черемшини, Леся Мартовича, Миколи Міхновського, Теодота Галіпа, Осипа Назарчука, Франца Коковського та Михайла Комарова. Їх твори увійшли до золотого фонду української літератури та шкільних програм.

Представляючи календар, керівник Центру Ірина Василик розповіла, що надихнуло створити його.

«Література та адвокатура дуже тісно пов'язані. І в світовій літературній класиці є багато прикладів, коли адвокати займалися літературою або ж письменники ставали адвокатами. Це і Вольтер, і Діккенс, і Гете та багато інших. І нас це надихнуло дослідити, а що ж було в Україні. Ми знайшли 12 видатних адвокатів-письменників, які і увійшли в цей календар. Це представники з Харківщини, Одещини, Тернопільщини, Франківщини, Чернігівщини, Полтавщини, Буковини. Це тільки маленька частина письменницької спадщини адвокатів, тому дослідження в цьому напрямку будемо поглиблювати», — сказала Ірина Василик.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

27 лютого 2020 року заступник Голови НААУ, РАУ **Олексій Кухар** та Голова Комітету з питань БПД **Олександр Дроздов** узяли участь у **Міжнародній конференції «Місце та роль адвокатури в правозастосовній системі», яка відбулась у м. Мінську**. Разом із колегами з чотирьох країн — Білорусі, Росії, України і Німеччини — вони обговорили найбільш актуальні питання розвитку адвокатури.

Зокрема, на форумі було порушено питання: «Адвокатура Республіки Білорусь в державі і суспільстві», «Адвокатура як супровідник правосуддя і професійний елемент інституційного суспільного устрою», «Адвокатура України: концепція розвитку» та інші. Захід організовано Білоруською республіканською колегією адвокатів спільно з НААУ, Німецькою федеральною палатою адвокатів за підтримки Німецького фонду міжнародного правового співробітництва.

У межах заявленої теми Олексій Кухар зауважив, що незалежність адвокатської професії потрібна перш

за все громадянам, які звертаються по юридичну допомогу. Це наріжний камінь, який закладено в основу концепції розвитку адвокатури України. Водночас незалежність адвокатури можлива тільки за наявності сильної, саморегулюючої і самофінансованої організації.

«На сьогоднішній день адвокатура України відповідає всім цим вимогам. Сильна організація полягає в тому, що діє єдина професійна недержавна організація НААУ, членство в якій обов'язкове для кожного адвоката. НААУ є представником інтересів адвокатів у вищих органах державної влади, є дискусійним майданчиком та інструментом захисту адвокатів від неправомірних посягань. І головне — НААУ є голою адвокатури, якого раніше на національному рівні не було», — підкреслив Олексій Кухар.

КОМІТЕТ З ТРАНСПОРТНОГО ПРАВА

У лютому 2020 року розпорядженням Голови НААУ, РАУ № 36 **створено Комітет з транспортного права**. Головою Комітету було призначено адвоката **Андрія Лук'яненка**.

«Транспортна галузь, безумовно, відіграє ключову роль в економіці будь-якої країни. Саме ця галузь пра-

ва прямо пов'язана з політичними процесами на національному і глобальному рівні. Відтак економічний потенціал держави вказує на спроможність або неспроможність забезпечення розвитку і функціонування транспортної галузі. Для того, аби певна галузь права і економіки зростала, необхідно

умовою є підготовка аналітико-теоретичної бази та стратегічного планування, здійснити яку повинні вчені та практики у відповідній галузі. За відсутності аналітико-теоретичних матеріалів та стратегічних планувань професійні кадри не матимуть достатнього рівня фахової підготовки — а така галузь економіки почне занепадати. Створення Комітету з транспортного права, на наш погляд, сприятиме розвитку національного транспортного права відповідно до Національної транспортної стратегії України», — зазначив Андрій Лук'яненко.

Андрій Лук'яненко — спеціаліст у галузях міжнародного транспортного права і міжнародного арбітражу, засновник міжнародної юридичної компанії «Алегро». За свій професійний стаж брав участь у понад 1500 міжнародних спорах за участю транспортних компаній з країн — членів ЄС, щороку здійснює близько 50 екстрених виїздів на місця затримання рухомого складу перевізників на території країн — членів ЄС, СНД.

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

7 лютого 2020 року проведено чергове засідання, на якому, зокрема, були розглянуто 4 звернення адвокатів про порушення прав та гарантій адвокатської діяльності. На підставі детального розгляду та вивчення кожного звернення було прийнято рішення про подальші дії Комітету. Також було визначено відповідальних осіб з-поміж членів Комітету, які взяли ці справи під свій особистий контроль.

На засіданні було обговорено підготовку Комітетом детальних правових аналізів, в яких буде досліджено низку питань: проблему неоднакового застосування закону судами в різних регіонах; наявність численних порушень під час вручення адвокату повідомлення про підозру; проблеми, що виникають під час виконання рішень ЄСПЛ тощо. Вищезазначені правові аналізи будуть надіслані міжнародним правозахисним організаціям для ознайомлення та опрацювання.

Комітетом було вирішено створити графік чергування адвокатів, що входять до Секції оперативної роботи Комітету. Вищезазначене підвищить результативність та швидкість реагування на екстрені повідомлення про порушення прав адвокатів, що надходять на **гарячу лінію Комітету (тел.: (067) 692-44-43, працює цілодобово)**.

КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

19 лютого 2020 року в Україні обрано нового національного представника Європейської асоціації медичного права (EAHL National contact), яким стала Христина Терешко — к. ю. н., асистент кафедри медичного права Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, заступник Голови Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики, адвоката, партнера адвокатського об'єднання «МедЛекс», відповідальний секретар науково-практичного журналу «Медичне право». Першим національним представником була Ірина Сенюта, Голова Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ.

Європейська асоціація медичного права у державах, в яких є члени Асоціації, обирає національних представників. Перший національний представник в Україні був обраний у 2018 році, відтак Христина Терешко продовжуватиме традицію провідника національного медичного права в європейському просторі: презентуватиме досвід України на європейській арені, а також через свою діяльність максимально активізовуватиме європейську співпрацю в цій царині.

Ключові завдання для національного представника: популяризація ЄАМП в Україні, розширення членства, інформування професійної громадськості про діяльність ЄАМП та поширення інформації з-поміж членів ЄАМП щодо розвитку медичного права в Україні.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИТОРІВ НААУ, КОМІТЕТ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ НААУ

15 лютого 2020 року відбувся перший турнір з баскетболу «AdvocateCup 3x3», організований Комітетом з питань захисту бізнесу та інвесторів спільно з Комітетом з фізичної культури та спорту. Цей захід пройшов також за підтримки Української міської ради, ЮК «Альянс Груп» та видавництва «Юридична практика».

Вісім команд-учасниць були поділені на дві групи, переможці кожної групи мали зійтися у фінальній стадії. У результаті напруженої боротьби золоті медалі здобула команда «Адвокадо», срібним призером стала команда «Ніко-Рамо» з м. Миколаєва, а бронзові медалі отримала жіноча команда «KNU Woman».

Також необхідно відзначити команди адвокатів Київської області «Тріумф» та «KyivTygers», команду «Торнадо», у непримиренній боротьбі хоча й посту-

пилися, але показали високий рівень організованості, згуртованості і командного духу.

Організаторами турніру серед учасників були проведені конкурс 3-очкових кидків, переможцем у якому став Олексій Ярмолів (команда «Ніко-Рамо», м. Миколаїв), та конкурс влучних кидків, переможець — Дмитро Слободянюк (команда «Ніко-Рамо», м. Миколаїв). Уболівальники також мали можливість позмагатися в конкурсі та отримати подарунки.

Крім того, були вручені спеціальні нагороди «Леді-баскет» та «Найяскравіша команда» — «Шалені бджілки», гравцем якої була Координатор комітетів і секцій НААУ Ганна Гаро. Найкращі гравці турніру отримали сертифікати від видавництва «Юридична практика».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ, КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

13 лютого 2020 року у приміщенні НААУ Асоціацією жінок-юристок України «ЮрФем» у партнерстві з НААУ (з ініціативи Комітету з питань гендерної політики НААУ та Комітету з питань юридичної освіти) було **здійснено презентацію навчально-методичного курсу «Гендерна рівність та права жінок»**, який призначений для викладачів/викладачок правничих спеціальностей, а також може бути використаний для викладання суддям та адвокатам. Ця навчальна програма розроблена експертками Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» у межах програми USAID «Нове правосуддя» — USAID NewJusticeProgram.

Відкриваючи захід, Голова Асоціації жінок-юристок «ЮрФем» Христина Кіт наголосила на важливості освітнього компоненту в питанні утвердження в Україні гендерної рівності, насамперед у сфері юридичної освіти. Саме це спонукало експерток Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» — Христину Кіт, Ярину Волошин, Ольгу Поєдинок, Олену Харитонову, Ларису Денисенко — до розробки комплексного, багатокomпонентного навчально-методичного курсу «Гендерна рівність та права жінок».

У вітальному слові заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвозд'їй наголосив на важливості та актуальності питання дослідження гендерної проблематики та необхідності забезпечення гендерного балансу в українському суспільстві в цілому і в адвокатурі зокрема. Так, Валентин Гвозд'їй поділився з присутніми статистичними даними щодо гендерного розподілу в адвокатурі: відсоткове співвідношення жінок та чоловіків-адвокатів становить 38 % та 62 % відповідно. Водночас він наголосив, що гендерні питання постійно перебувають у фокусі уваги НААУ, саме тому у 2019 році було створено Комітет з питань гендерної політики НААУ, одним із завдань якого, серед інших, є покращення обізнаності щодо гендерної проблематики та підвищення рівня гендерної чутливості серед практикуючих і майбутніх адвокатів.

Під час заходу також були обговорені результати апробації зазначеного навчально-методичного курсу за участю запрошених на презентацію викладачів університетів-партнерів, які відзначили очевидну зацікавленість студентів у його вивченні.

24 лютого 2020 року Комітетом з питань гендерної політики спільно з Комітетом з питань юридичної освіти у співпраці з Асоціацією жінок-юристок «ЮрФем» та за підтримки АО «AVER LEX» у приміщенні готелю «Прем'єр-Палас» було **проведено PublicTalk «Гендерна рівність в юридичній професії: міф чи реальність?»**.

Варто відзначити, що PublicTalk «Гендерна рівність в юридичній професії: міф чи реальність?» викликав неабияку зацікавленість серед юридичної спільноти та об'єднав велику кількість учасників (приблизно 130 осіб), серед яких: адвокати, судді, представники міжнародних та громадських організацій, представники органів державної влади, науковці.

Захід спільно відкрили заступник Голови НААУ, РАУ Валентин Гвозд'їй та Голова Комітету з питань гендерної політики Ольга Просянюк, наголосивши у своїх вітальних виступах на важливості та особливій ролі проведення подібних заходів для висвітлення проблеми гендерної рівності в колі юридичної спільноти.

Під час проведення заходу учасники обговорили низку важливих питань, серед яких: поняття гендерної рівності; напрями гендерної політики, які реалізує держава загалом і безпосередньо в юридичній сфері; найпоширеніші стереотипи щодо доступу до юридичної професії; гендерна стратегія та важливість її запровадження тощо.

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АДВОКАТУРИ І ПРАВА, КОМІТЕТ З ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

14 лютого 2020 року у приміщенні великої зали Вищої школи адвокатури НААУ **відкрилася авторська виставка адвоката і художника Олексія Куревіна**. Презентували експозицію під час чергового засідання РАУ.

Цим проектом у межах «AdvocacyArt» та під патронатом Голови НААУ, РАУ Лідії Ізовітової НААУ започаткувала традицію експонувати картини талановитих правозахисників.

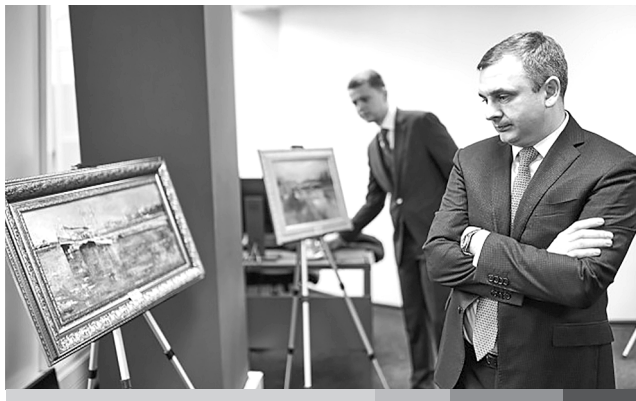
Виставка є першим проектом Комітету з гуманітарних питань і творчих ініціатив. Під час РАУ його презентувала керівник Центру досліджень адвокатури і права Ірина Василик як співорганізатор.

«Це наша перша ластівочка. Але ми будемо продовжувати традицію, і ці виставки будуть постійними, адже у нас дуже багато адвокатів, які займаються живописом», — сказала Ірина Василик.

Олексій Куревін — успішний практикуючий адвокат-криміналіст Одещини. Протягом всього життя він займається і живописом. У своєму творчому доробку має понад 100 картин, які входять до музейних та приватних колекцій. Його роботи експонували в Москві, Празі, Львові та Одесі.

«Професії адвоката і художника дуже схожі. Вони обидві — творчі. Але є і свої аспекти. Я багато років працюю практикуючим адвокатом. І отримуючи негатив у суді, я виходжу і йду до мольберту. Саме так, за допомоги живопису, я справляюсь із тією ношею, що на нас покладена», — розповів адвокат.

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА, КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БАНКРУТСТВА

16 лютого 2020 року НААУ вперше проведено сімейно-правову гру «Справедливці».

Гра «Справедливці» — це гра, в якій беруть участь діти та їх батьки-юристи. Метою гри є в ігровій, театралізованій формі навчити дітей вирішувати складні життєві випадки по справедливості та показати дітям, чим займаються їхні батьки-юристи щодня на роботі та з якими питаннями доводиться стикатися. Сутність гри полягала в тому, що є мешканці лісу, між якими трапляються побутові суперечки, які потрібно вирішити по справедливості.

Гра складалася з трьох раундів. Перший раунд відкрили дорослі, які відповідно до фабули справи мешканців лісу та визначених за картками ролей (позивач, відповідач чи суддя) представляли інтереси або вирішували такі життєві випадки по справедливості. Другий раунд супроводжувався переглядом мультфільмів «Слон проти Жирафи» і «Кінь проти Хом'яка». Цього разу діти вирішували конфлікт, що виник між персонажами мультфільмів. У третьому раунді грали як діти, так і дорослі. Діти із задоволенням захищали інтереси сторін справи та як судді виносили рішення, висловлюючи свої думки по справедливості.

Наприкінці гри суддя-спікер Печерського районного суду м. Києва Пилаєва Марія-Маргарита Костянтинівна розповіла дітям про головні атрибути судді, діяльність суду та відповіла на всі питання.

Після відбулося вручення подарунків.

КОМІТЕТ ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА ТА КОМІТЕТ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

НААУ за участю представників Комітету законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності, Комітету з сімейного права та Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики **активно долучилася до розгляду та обговорення у комітетах ВРУ скандального проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації прав підлітків у сфері охорони здоров'я»** № 2684 від 27.12.19 р., який передбачав істотні зміни до Цивільного кодексу України — щодо доповнення ст. 32 положеннями про можливість неповнолітніх самостійно укладати та виконувати правочини, що пов'язані із наданням послуг з медичного обслуговування.

13 лютого 2020 року відбувся розгляд вищезазначеного резонансного законопроєкту Комітетом ВРУ з питань гуманітарної та інформаційної політики за участю представників Комітету законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності — Марії Чернухи, Комітету з цивільного права та процесу — Олега Простибоженка та Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики Національної асоціації адвокатів України — Оксани Кашинцевої, за результатами якого було прийнято важливе рішення про направлення його на доопрацювання.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОГОВОРУ ФАКТОРИНГУ

Ростислав Нікітенко,
адвокат, член комітету з міжнародного права НААУ

В умовах постійного розвитку ринку надання фінансових послуг та активного зростання популярності електронного грошового обігу все більше підприємств залучають банківські установи для зручності ведення власної фінансової діяльності. Факторингові операції — це сучасний спосіб мінімізації ризиків запровадження процедури розстрочення платежів, а популяризація надання таких послуг спонукає до більш детального дослідження явища факторингу в Україні.

Договір факторингу (від англ. *Factor* — посередник, торговий агент) — це договір, за яким одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити фактору своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника). Таке визначення цього правочину надається у Цивільному кодексі України¹. Окрім цього, факторинг згадується у Господарському кодексі України, Законі України «Про банки і банківську діяльність» тощо. Незважаючи на досить розгалужене та детальне нормативне закріплення цього виду договору, на практиці пересічному громадянину досить важко самостійно розібратися в особливостях процедури укладання договору факторингу.

Якщо спростити, то за договором факторингу фактор за окрему плату надає грошові кошти в розпорядження клієнта в обмін на боргові зобов'язання третьої особи (боржника).

Факторингові операції почали застосовувати у світі ще з 60-х років XIX ст. В Україну цей різновид надання фінансових послуг прийшов відносно недавно: у 90-х роках XX ст. Це обумовлено рядом факторів, зокрема:

— необхідністю деталізованого нормативного закріплення;

— складністю самої фінансової операції;
— нестабільністю кредитної історії в населення;
— великими ліквідними та інфляційними ризиками для фінансових установ тощо.

Але попри все вищеперераховане, наразі в Україні все більше банківських установ укладають договори факторингу. Найчастіше клієнтами в цих договорах виступають великі магазини (побутової техніки, меблів тощо), адже договір факторингу дозволяє мінімізувати касові розриви та поточні витрати, при цьому надаючи послуги відстрочення платежів для покупців, вибудовуючи лояльні та взаємовигідні відносини.

Цей договір має ряд характерних особливостей, що виділяють його з-поміж інших правочинів:

— предметом договору є відступлення грошової вимоги (тобто грошовий борг третьої особи);
— факторингова операція є оплатною;
— договір передбачає наявність 3 суб'єктів (фактор — надає кошти; клієнт — приймає кошти і віддає боргове зобов'язання; боржник — особа, яка має грошове зобов'язання, що перейшло до фактора);
— фактором може бути виключно фінансова установа — це юридична особа, яка згідно із законом надає одну або декілька фінансових послуг (як виключний вид діяльності), внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку: таке

¹ Далі за текстом — ЦК.

обмеження діє з метою убезпечення самої операції факторингу.

Основною організацією, що займається популяризацією факторингових операцій в Україні, є Асоціація «Укрфактор», до якої на сьогоднішній день вступили 26 фінансових установ. Ця асоціація проводить роз'яснювальну та консультаційну роботу, а також займається підготовкою законодавчих пропозицій з метою підтримки високих стандартів надання фінансових послуг, а зокрема, і послуг факторингу в Україні.

ВИДИ ФАКТОРИНГУ

Факторинг, залежно від особливостей, характерних для окремих договорів, буває декількох видів.

Залежно від сторін договору та місця проведення факторингу розрізняють *внутрішній* (і фактор, і клієнт є резидентами України) та *зовнішній* (або фактор, або клієнт — нерезидент).

Залежно від права регресу (зворотності вимоги) виокремлюють *договір з правом регресу* (у випадку несплати боржником, грошове зобов'язання виплачується клієнтом у повному обсязі) та *без права регресу* (незалежно від сплати/несплати боргу ризик несе тільки фактор).

Залежно від періодичності обслуговування договорів розділяють на *регулярний* (оформляється для постійної співпраці між фактором і клієнтом) та *одноразовий* (договір факторингу укладається щодо конкретної грошової вимоги).

Залежно від об'єкта вимоги є договори з *платіжними вимогами на товари* (укладається для відстрочення плати за покупку (наприклад, побутова техніка)) та з *платіжними вимогами кредиторів до позичальників* («переуступлення» кредитних боргових зобов'язань іншій фінансовій установі).

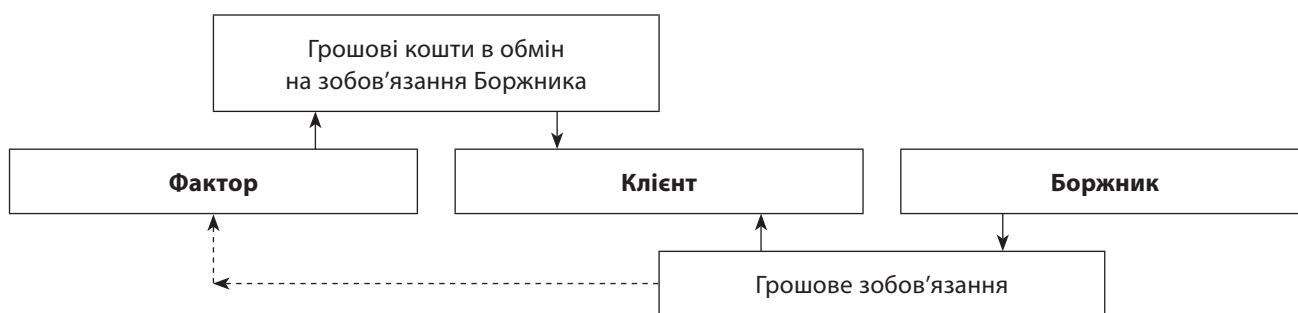
Будь-яка факторингова операція обов'язково включає в себе 3 особи:

— *фактор* — надає грошові кошти клієнту в обмін на грошове зобов'язання боржника. Згідно із законами України фактором може бути виключно банк або інша фінансова установа, яка відповідно до законодавства України має право здійснювати факторингові операції. У випадку недотримання цієї умови договір факторингу може бути визнано недійсним у судовому порядку;

— *клієнт* — первісний кредитор боржника, передає грошове зобов'язання в обмін на кошти фактора. За законодавством України клієнтом можуть бути юридичні особи або фізичні особи — підприємці;

— *боржник* — покупець товарів, замовник послуг; особа, в якій виникло грошове зобов'язання перед клієнтом. Може бути як фізична, так і юридична особа.

Задля зручності сприйняття особливостей факторингової операції доцільно схематично зобразити відносини між вищезазначеними суб'єктами:

УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ ФАКТОРИНГУ

Процедура укладання договору факторингу досить специфічна та складається з таких етапів:

1. *Укладання генерального договору факторингу.* Цей документ укладається між підприємством і фінансовою установою, що надає факторингові послуги. Ця стадія включає в себе всі підготовчі етапи для запуску

факторингових операцій. Підприємство надає банку такі документи:

— фінансову звітність за декілька звітних періодів (зазвичай, за 1 рік);

— оборотно-сальдові відомості (інформацію щодо рахунків у банках, порядок розрахунку з клієнтами тощо);

- реєстраційні та установчі документи підприємства;
- документацію щодо фінансової діяльності підприємства (договори купівлі-продажу, товарні накладні тощо);
- розшифровку наявних дебіторських заборгованостей, що переводяться на факторингове обслуговування.

Враховуючи фінансовий стан підприємства, банк приймає рішення про укладання або відмову в укладанні договору факторингу. У разі прийняття позитивного рішення формується текст самого договору, що включає в себе строк дії (зазвичай 1 рік), можливість пролонгації (продовження дії) договору, перелік факторингових операцій та список боржників, що підпадають під дію факторингу, а також можливість включення майбутніх покупців-боржників до факторингу.

2. Відступлення фактору права вимоги до боржника. Ця стадія включає в себе процедуру передачі оригіналів таких документів: — договір з покупцем; — рахунок-фактура; — товаро-супровідні документи (товарна накладна тощо); — у разі виконання робіт або надання послуг — відповідні акти.

3. Фінансування. Цей етап пов'язаний з наданням фактором грошових коштів клієнту, що покриють передані боргові зобов'язання. Оскільки фактор несе ризик втрати коштів через непогашення боргу, на практиці застосовують дворівневу систему фінансування:

- передача 70 — 90 % фінансування клієнту після отримання оригіналів документів;
- виплата залишку 30 — 10 % після остаточного погашення зобов'язання боржником.

Також договором може бути передбачено вирахування плати за послуги факторингу із другого етапу виплати.

4. Повідомлення боржника про зміну кредитора. Відповідно до ЦК повідомити боржника про зміну кре-

дитора має фактор або клієнт. На практиці саме фактору доцільно повідомити боржника належним чином, адже якщо боржник виконає зобов'язання на користь первісного кредитора (клієнта), його зобов'язання вважатиметься належно виконаним, а фактор і клієнт вже будуть здійснювати фінальні розрахунки між собою, що значно затягне сам процес факторингу.

5. Плата за факторинг. Зазвичай, оплата факторингових операцій має 2 складових:

- факторингове обслуговування (плата за управління). Ця частина покликана покривати всі ризики фактора у зв'язку з несвоєчасним погашенням боргу. У випадку укладання договору факторингу з регресом фактор має право отримати від клієнта компенсацію за несплачене боржником зобов'язання;

- відсоток річних або дисконт (плата за облікові операції). Ставка складає зазвичай на 2-4 % більше, ніж банківська відсоткова ставка при швидкому кредитуванні. Для зручності фактор вираховує плату за власні послуги з обсягу коштів, що фінансують боргове зобов'язання.

Таким чином, етап оплати факторингових послуг не відокремлюється в окремі розрахунки, а здійснюється по ходу виконання умов договору.

На основі вищевикладеної інформації та детального аналізу існуючої в Україні практики з надання послуг факторингу можна зробити такий висновок. Договір факторингу — це угода, що являє собою переуступлення грошового зобов'язання за додаткову плату. Налагодження факторингових операцій між банками та торговими компаніями України дозволило значно підвищити стандарти ринку товарів та послуг, ввівши поняття «розстрочення платежів» у побутове життя пересічних громадян, а проведення масштабної роз'яснювальної роботи з населенням щодо природи факторингових операцій дозволить популяризувати цей вид фінансових послуг в Україні.

ФАКТОРИНГ ТА ЦЕСІЯ: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Леонід Белкін, адвокат

Відступлення права вимоги до боржника (цесія) набуває усе більшої популярності, оскільки масовий «банкопад» за строками ліквідації банків добігає кінця, а більшість банків унаслідок спротиву своїх контрагентів не встигає розпродати усі свої активи. За таких умов банки, що ліквідуються, відступають свої права вимоги до боржників третім особам (новим кредиторам). Відступлення права вимоги може бути корисним і в інших випадках. Разом із тим боржники у багатьох випадках, не бажаючи віддавати борги, намагаються оскаржити договори відступлення права вимоги у судовому порядку, називаючи їх договорами факторингу. Навряд чи автора можна підозрювати у прихильності до банків, з огляду на низку статей на захист прав боржників¹. Однак усе повинно бути за законом. На цей момент судова практика з приводу розмежування договорів факторингу і цесії є суперечливою, рішення судів є погано прогнозованими і залежать від настрою суддів. Іноді концепцію сумнівного факторингу намагаються нав'язати і суб'єкти владних повноважень. Тому є дуже важливим пошук чітких критеріїв розмежування між факторингом і цесією.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 512 Цивільного кодексу України² кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги).

Відповідно до ч. 1 ст. 1077 ЦК за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується

відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника).

Отже, за зовнішніми ознаками ці види договорів погано піддаються розрізненню: в обох випадках виникає новий кредитор, якому первісний кредитор передає (відступає) право вимоги до боржника, після чого виконання зобов'язання повинно здійснюватися на користь нового кредитора. Ця схожість не є уявною, інакше ми б не мали з цього приводу суперечливу судову практику, що віддзеркалюється також і у публікаціях фахівців³.

¹ Белкін Л. Іпотечне застереження не перешкоджає застосуванню мораторію на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті. Вісник НААУ. 2018. № 5 (43). С. 20-23; Белкін Л. Іпотечне застереження знову не перешкоджає застосуванню мораторію на стягнення іпотечного майна громадян України: коливання позиції Верховного Суду. Вісник НААУ. 2019. № 1-2 (50). С. 36-39; Белкін Л. Ротація сторін у спорах про вилучення іпотечного майна не є підставою для відмови у позові. Вісник НААУ. 2019. № 7-8 (55). С. 34-36; Белкін Л. Застосування мораторію на стягнення іпотечного майна громадян України: юридичні гойдалки Касаційного цивільного суду. Вісник НААУ. 2020. № 1-2 (60). С. 76-79.

² Далі за текстом — ЦК.

³ Морозов Є. Відмінність договору цесії від договору факторингу: судова практика Верховного Суду. URL: blog.liga.net/user/emorozov/article/33193; Шерет В. Розмежування цесії та факторингу з урахуванням практики Верховного Суду. URL: zib.com.ua/ua/133117-rozmezhuвання_cessii_ta_factoringu_z_urahuvannyam_praktiki_.html; деякі інші.

Аналіз судової практики, очевидно, доцільно розпочати з постанови Великої Палати Верховного Суду від 11.09.18 р. у справі № 909/968/16, провадження № 12-97гс18⁴, яка стала хрестоматійною щодо повсюдного цитування позивачами, відповідачами, судами різних інстанцій. У цій постанові Велика Палата зробила спробу сформулювати універсальні критерії, які дозволяли б договори щодо переведення боргу віднести до договорів факторингу. Зокрема, у п. 106 постанови сформульований так званий «Висновок щодо застосування норм права», відповідно до якого договір факторингу є правочином, який характеризується тим, що: а) йому притаманний специфічний суб'єктний склад (клієнт — фізична чи юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності, фактор — банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати фінансові, в тому числі факторингові операції, та боржник — набувач послуг чи товарів за первинним договором); б) його предметом може бути лише право грошової вимоги (такої, строк платежу за якою настав, а також майбутньої грошової вимоги); в) метою укладення такого договору є отримання клієнтом фінансування (коштів) за рахунок відступлення права вимоги до боржника; г) за таким договором відступлення права вимоги може відбуватися виключно за плату; д) його ціна визначається розміром винагороди фактора за надання клієнтові відповідної послуги, і цей розмір може встановлюватися у твердій сумі; у формі відсотків від вартості вимоги, що відступається; у вигляді різниці між номінальною вартістю вимоги, зазначеної у договорі, та її ринковою (дійсною) вартістю тощо; е) вимоги до форми такого договору визначені у ст. 6 Закону України від 12.07.01 р. № 2664 «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»⁵. Правочин, якому не притаманні перелічені ознаки, є не договором факторингу, а правочином з відступлення права вимоги <...>.

Тобто у цій конструкції факторинг визначається через суб'єктний склад сторін, а не склад сторін підганяється під факторинг. Зокрема, при послідовній реалізації такого підходу слід дійти висновку, що якщо у фактичного правочину немає такої ознаки, як наявність у нового кредитора статусу банку або іншої фінансової установи, **то такий договір апріорі є не договором факторингу, а правочином з відступлення права вимоги**. Тобто при послідовному застосуванні такого підходу спори з цього приводу зникли б практично назавжди: якщо в договорі новий кредитор не є фінансовою установою, то такий договір апріорі не є факторингом, а якщо новий кредитор є фінансовою установою, то спору немає у будь-якому випадку, оскільки у договорі, навіть якщо він є договором факторингу, беруть участь сторони «правильного» суб'єктного складу.

Зокрема, такої позиції пропонує дотримуватися В. Шерегі, наполягаючи, що фактично відсутні правові підстави для застосування до суб'єктів господарювання, що не є фінансовими установами та набувають на платній основі право вимоги до третіх осіб на підставі договорів відступлення права вимоги, незалежно від умов такого набуття (з дисконтом, премією або без), норм Закону № 2664. Аналогічна правова позиція, як повідомляє В. Шерегі, викладена в постановях ВСУ від 26.12.11 р. у справі № 6-85цс11, від 30.05.12 р. у справі № 6-48цс12, від 18.07.12 р. у справі № 6-79цс12, від 05.11.14 р. у справі № 6-132цс14 та Вищого господарського суду України від 26.09.17 р. у справі № 910/20164/16, від 30.05.17 р. у справі № 904/9738/16, від 20.03.17 р. у справі № 910/32809/15.

Разом із тим уже в згаданій постанові від 11.09.18 р. у справі № 909/968/16 Велика Палата Верховного Суду зламала цю конструкцію. Так, у цій справі новим кредитором виступала юридична особа, яка тим не менш не була фінансовою установою. Однак Велика Палата, очевидно ще не досягнувши у часі власної сформульованої правової позиції (аж п. 106), у п. 73 постанови вказала:

«Наведене свідчить про те, що укладений між ПАТ «М» та ТОВ «Н» оспорюваний договір за своєю юридичною природою (незважаючи на його назву як договір про відступлення права вимоги) є договором факторингу. Цесія (відступлення права вимоги) є одним з обов'язкових елементів відносин факторингу. Проте сама по собі назва оспорюваного у цій справі договору не змінює його правової природи»

⁴ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/76860058.

⁵ Далі за текстом — Закон № 2664.

Як це в'яжеться із п. 106 постанови, збагнути неможливо.

Водночас ця постанова відкрила певне вікно можливостей для нових кредиторів — фізичних осіб. Так, фізична особа апріорі не може набути статусу фінансової

установи, оскільки фізична особа не є установою. Отже, договір відступлення права вимоги на користь фізичних осіб нібито не може бути договором факторингу. З цим висновком кореспондується також положення п. 51 аналізованої постанови від 11.09.18 р., де вказано, що

«з аналізу ст. 512 — 518 ЦК можна зробити такий висновок щодо суб'єктного складу правочинів з відступлення права вимоги: відповідно до ст. 2 цього Кодексу учасниками цесії можуть бути будь-яка фізична або юридична особа»

Тобто якщо новим кредитором є не банк або інша фінансова установа, а є фізична особа, то такий договір апріорі і є саме договором цесії.

На цю ж позицію пристав і Касаційний цивільний суд (КЦС) Верховного Суду. Так, у постанові цього суду

від 20.02.19 р. у справі № 128/639/17, провадження № 61-45112св18, яка ґрунтується на міцному методологічному фундаменті постанови Великої Палати Верховного Суду від 11.09.18 р. у справі № 909/968/16⁶, вказано:

«Отже, у правовідносинах сторін відсутні елементи договору факторингу, оскільки не встановлено факту фінансування фінансовою установою фізичної особи (клієнта) за відступлення права грошової вимоги, а навпаки, встановлено факт набуття права вимоги фізичною особою на підставі компенсації частини отриманого права вимоги.

Згідно з положеннями п. 1 ч. 1 ст. 512 ЦК кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок, зокрема, передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). Відповідно до ст. 514 ЦК до нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом. Таким чином, ОСОБА_2 правомірно на підставі договору цесії набула право вимоги за кредитним договором та забезпечувальними договорами. Підстави для визнання договору відступлення права вимоги відсутні <...>»

Разом із тим у постанові від 31.10.18 р. у справі № 465/646/11, провадження № 14-222цс18⁷, Великої Палати Верховного Суду остання визнала факторингом відступлення права вимоги і на користь фізичної особи. Щоправда, на цей момент поставлене питання про коригування цієї правової позиції⁸.

Враховуючи викладене, автор має намір запропонувати

чіткий критерій відмежування факторингу від цесії, який би (критерій) не залежав від настрою суддів.

Варто зазначити, що у загаданій постанові Великої Палати Верховного Суду від 11.09.18 р. намічений підхід до створення такого критерію. Так, у пп. 57, 58 цієї постанови Велика Палата посилається на визначення факторингу як фінансової послуги:

«Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону № 2664 фінансова послуга — це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. За змістом п. 11 ч. 1 ст. 4 Закону № 2664 факторинг є фінансовою послугою»

Отже, якщо зацікавлена особа приписує новому кредитору статус фактора, тобто надавача фінансових послуг, то ця особа повинна довести, що новий креди-

тор придбавав права вимоги в інтересах третіх осіб та/або за рахунок коштів, залучених від інших осіб. В іншому випадку немає підстав вважати спірний до-

⁶ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80330311.

⁷ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81139169.

⁸ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/87393470.

говір факторинговим, оскільки оплата за переданими правами вимоги власними коштами та у власних інтересах позбавлена ознаки факторингу як фінансової операції.

До аналогічного висновку доходила також колегія суддів КЦС у постанові від 06.02.19 р. у справі № 501/5876/13-ц, провадження № 61-26311св18. У п. 48 цієї постанови вказано⁹:

*«Отже, у правовідносинах сторін відсутні елементи договору факторингу, оскільки не встановлено факту фінансування фінансовою установою фізичної особи (клієнта) за відступлення права грошової вимоги, а навпаки, встановлено факт набуття права вимоги **фізичною особою** на підставі компенсації частини отриманого права вимоги <...>»*

Принципову особливість має ситуація з відступленням права вимоги банками у процесі їх ліквідації. Так, рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 28.03.16 р. № 434 затверджене Положення про порядок відбору осіб, які можуть виконувати роботи (надавати послуги) неплатоспроможним банкам або банкам, що ліквідуються, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (діє в редакції від 09.02.17 р. № 491).

Відповідно до п. 1 розд. 1 цього Положення передбачаються такі види послуг неплатоспроможним банкам або банкам, що ліквідуються: 1) юридичні консультанти» (у тому числі «Робота з активами»); 2) стягнення простроченої заборгованості позичальників та інших боржників банку»; 3) послуги онлайн-сервісу для погашення кредитів позичальників неплатоспроможних банків або банків, що ліквідуються, за допомогою платіжних карток та інші послуги онлайн-сервісу»; 4) послуги віртуальної кімнати даних»; 5) архівування документів»; 6) оцифрування (сканування) документів»;

7) брокерські послуги з продажу цінних паперів»; 8) фінансові консультанти» (у тому числі «ведення бухгалтерського обліку та супровід ведення реєстру вимог кредиторів»); 9) організація відкритих торгів (аукціонів»); 10) аудиторські послуги»; 11) радник уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»; 12) суб'єкти оціночної діяльності»; 13) інші напрями, що не передбачені у пп. 1 — 12 цього пункту.

У цьому переліку жодних фінансових (факторингових) послуг для неплатоспроможних банків або банків, що ліквідуються, не передбачається. І навіть якщо уявити собі, що ці послуги входять у склад інших послуг (п. 13), то відсутність спеціального відбору про надання будь-яких послуг банку, що ліквідується, виключає тлумачення придбання права вимоги як факторинг, тобто фінансову послугу.

За таких умов доречно звернутися до позиції, висловленої у постанові КЦС від 10.04.19 р. у справі № 522/9066/16, провадження № 61-1746св17, у якій вказано¹⁰:

*«Доводи касаційної скарги про те, що фактор для надання фінансової послуги повинен бути включений до державного реєстру фінансових установ, а ОСОБА_6 не є фінансовою установою та не має відповідної ліцензії для надання фінансових послуг, не заслуговують на увагу, оскільки спірний договір установлює зобов'язання нового кредитора щодо самостійного стягнення боргу за кредитним договором і **не передбачає надання фінансових послуг** під відступлення права грошової вимоги <...>»*

Натомість організація та продаж майна банків, що ліквідуються, здійснюється за іншим Положенням — Положенням щодо організації продажу активів (майна) банків, що ліквідуються, затвердженим Рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 24.03.16 р. № 388 (діє в редакції від 05.05.17 р. № 1872). Звичайно, у цьо-

му Положенні мова йде виключно про продаж активів, і **про жодні факторингові послуги мова не йде**.

Слід також зазначити, що останнім часом у практиці Верховного Суду формується правова позиція, відповідно до якої операції відступлення права вимоги не впливають на права та інтереси боржника.

⁹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79957406.

¹⁰ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81360204.

Більше того, пряма вказівка на це міститься у ч. 1 ст. 516 ЦК, відповідно до якої заміна кредитора у зобов'язанні **здійснюється без згоди боржника**, якщо інше не встановлено договором або законом. Фраза «здійснюється без згоди боржника» як раз і означає,

що заміна не впливає на права та інтереси боржника, оскільки борг все одно потрібно віддавати.

З цього приводу у п. 4.12 постанов КГС від 23.10.20 р. у справі № 910/13263/18¹¹ та від 12.12.19 р. у справі № 910/13266/18¹² (в абз. 3 п. 4) вказано:

*«Отже, боржник, тобто особа, право вимоги до якої відступається, не входить до складу учасників цього договору. Договір факторингу **не впливає безпосередньо на права та обов'язки боржника, оскільки в цьому випадку не встановлюється, не припиняється, не змінюється основне зобов'язання боржника, який має виконати свій обов'язок в обсязі і на умовах, що встановлені договором або актом цивільного законодавства** <...>»*

Така ж сама позиція відзначена й у згаданій вище постанові КЦС від 10.04.19 р. у справі № 522/9066/16, провадження № 61-1746св17, де вказано:

*«За змістом ст. 15, 16 ЦК, ст. 3 ЦПК (у редакції, чинній на час розгляду справи) кожна особа має право на захист свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права чи законного інтересу, який не суперечить загальним засадам чинного законодавства. Порушення, невизнання або оспорення суб'єктивного права є підставою для звернення особи за захистом свого права. Звертаючись до суду, особа вказує в позові власне суб'єктивне уявлення про порушене право чи охоронюваний інтерес. Відсутність порушеного права встановлюється при розгляді справи по суті та є підставою для прийняття судового рішення про відмову в позові. Установивши фактичні обставини у справі, на підставі наданих сторонами доказів, **суди дійшли обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення позову ОСОБА_4, оскільки позивач не довів, що укладення відповідачами договору про відступлення права вимоги відбулося з порушенням його прав та законних інтересів.** За таких обставин не заслуговують на увагу доводи касаційної скарги про те, що спірним договором порушуються права та законні інтереси позивача, оскільки спростовуються наявними матеріалами справи та встановленими судами фактичними обставинами <...>»*

Таким чином, можна однозначно стверджувати, що у випадку, коли новий кредитор придбаває права вимоги за власний рахунок і у власних інтересах, підстави встановлювати відносини факторингу як фінансової

послуги категорично відсутні. Крім того, придбання права вимоги у банку, що ліквідується, за жодних умов не може вважатися послугою такому банку, оскільки перелік послуг, що надаються банку, суворо обмежений.

¹¹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/85241295.

¹² ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/86400526.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ: ЧИ ВАРТО ОСКАРЖУВАТИ ТА ЯК ЦЕ РОБИТИ?

Ганна Колесник,
адвокат, голова Комітету
захисту прав людини НААУ,
голова Секції з боротьби
з кіберзлочинністю

Ігор Светлічний,
член Комітету захисту
прав людини НААУ, голова Секції
відновного правосуддя

Ми дослідили за допомогою Єдиного державного реєстру судових рішень¹ успішні випадки оскарження повідомлення про підозру, знайшли публікації на цю тему, проаналізували наслідки оскарження підозри для кримінального провадження та приблизно порахували співвідношення позитивних та негативних рішень для сторони захисту. Протягом 2019 — 2020 років судами задоволено приблизно 10 % клопотань захисників про скасування повідомлень про підозру у кримінальних провадженнях. Цей показник збігається з іншими дослідженнями, згідно з якими він становить від 10 до 15 %. Тобто в 85 — 90 випадках зі 100 суди відмовляють захисникам у проханні скасувати повідомлення про підозру. Давайте розберемось, чому так?

Таке право, як право на оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру, в адвокатів з'явилося лише 15 березня 2018 року у зв'язку зі зміною кримінального процесуального законодавства, а саме доповненнями до Кримінального процесуального кодексу України².

Слід згадати, що відповідні зміни до КПК були внесені Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII³. До цього не було передбачено шляху оскарження саме повідомлення слідчого, прокурора про підозру, можливість якого зараз надає діюча редакція Кодексу.

Суть цих змін та доповнень така: додано п. 10 до ч. 1 ст. 303 КПК, якою передбачено, що «на досудовому розслідуванні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора», і далі, у п. 10 законодавець зазначає: «повідомлення слідчого,

прокурора про підозру <...>», проте з суттєвим обмеженням — таке право з'являється **після закінчення двох місяців з дня повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину**.

Особливо відмітимо, що ці зміни не мають зворотної дії в часі та не застосовуються до справ, по яким відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені після введення в дію цих змін. Далі, в кінці нашої статті, ми наведемо і відповідну судову практику, в тому числі практику відмов захисникам у зв'язку з обмеженням права на оскарження підозри в часі.

У практикуючих адвокатів ставлення до такого формулювання у законі склалося неоднозначне: з одного боку, нарешті з'явилася така можливість, з іншого, лише через два місяці з дня повідомлення особи про підозру.

¹ Далі за текстом — ЄДРСР.

² Далі за текстом — КПК.

³ Див. за посиланням: URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

Два місяці – це строк досудового розслідування, протягом якого грамотний та досвідчений слідчий може розслідувати конкретне кримінальне провадження, повідомити адвокатів про **завершення** досудового розслідування в цьому провадженні, надати матеріали на ознайомлення стороні захисту в порядку ст. 290 КПК, а може навіть встигнути скласти та погодити з прокурором обвинувальний акт, а прокурор може встигнути направити обвинувальний акт та реєстр матеріалів до суду, таким чином згідно зі ст. 3 КПК **закінчити** досудове розслідування. У цьому випадку сторона захисту, якою є адвокати-захисники та/або підозрювані, об'єктивно не встигне використати своє право на оскарження підозри.

Отже, правом на оскарження підозри сторона захисту зможе скористатися тільки у разі, якщо слідчий з якихось причин не завершив досудове розслідування за два місяці, відповідно й прокурор не направив справу до суду. Чому законодавець вдався саме до такої конструкції? Це цікаве питання, але воно виходить за рамки нашої статті.

Скільки взагалі було розглянуто клопотань адвокатів за даними ЄДРСР? Ми знайшли відомості, в яких підрахована цифра — це близько *півтори тисячі спроб* оскаржити повідомлення про підозру (звісно, відлік починаємо з дати появи такої законодавчої можливості у КПК).

Що слугувало підставами для оскарження повідомлення про підозру? На які порушення посилалися захисники?

Найчастіше це були порушення вимог ст. 276 — 278 КПК. Поширеними причинами оскарження є і зміст самої підозри (необґрунтована підозра), і невірна правова кваліфікація злочину. Крім цього, іншими підставами оскарження, за даними Реєстру, є порушення порядку вручення повідомлення про підозру.

Нагадаємо, що оскарженню підлягають підозри, складені після 15 березня 2018 року, тобто після набуття чинності відповідними змінами та у кримінальних провадженнях, повідомлення про злочин в яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань після цієї ж дати — 15 березня 2018 року, тобто з 16 березня 2018 року.

Раніше, ще до появи такого правового інституту в чинному КПК, у судовій практиці можна знайти

та нарахувати з декілька десятків випадків скасування підозри. Найчастіше повідомлення про підозру оскаржувалися окремо, під час досудового розслідування. Однак є випадки оскарження при обранні або продовженні запобіжного заходу і під час підготовчого судового засідання та разом із розглядом питання про повернення обвинувального акта.

Що ж у цьому контексті мають просити адвокати у слідчого судді? Здавалося б, це таке очевидне питання, однак, проаналізувавши практику, ми зможемо знайти багато різних формулювань прохальної частини.

На нашу думку, «скасувати повідомлення про підозру» — це правильне формулювання, яке потрібно просити в скаргі сторони захисту у слідчого судді.

Згідно з ЄДРСР з винесених слідчими суддями 100 % судових рішень **про скасування повідомлень про підозру** 20 % становлять ухвали апеляційної інстанції та 80 % — ухвали слідчого судді. Як ми вже вказували, було задоволено близько 1/10 скарг до слідчих суддів у судах першої інстанції про скасування повідомлень про підозру. Крім цього, винесено ухвали апеляційними судами, якими рішення слідчих суддів про скасування підозри залишені в силі. У декількох випадках суд апеляційної інстанції не погодився з рішенням суду першої інстанції про відмову в скасуванні підозри і самостійно його скасував.

В яких випадках суди найчастіше задовольняють скарги захисників?

Одна з підстав для скасування — відсутність вагомості доказів на обґрунтування підозри. Але це дискусійне питання, тому що за логікою КПК слідчий суддя досліджує не самі докази, а лише їх наявність та вагомість.

Приклади позитивних для захисту судових рішень з Реєстру: № 759/4471/19, № 404/8582/18, № 263/11808/18, № 761/46948/19 та інші. Підстави оскарження згідно з цими рішеннями: порушення строків досудового розслідування, вручення неуповноваженою особою, вручення без внесення запису до Єдиного реєстру досудових розслідувань, порушення процедури виклику і вручення.

Щодо вищенаведеного дискусійного питання дослідження не доказів, а лише наявності та вагомості доказів. На цей час існує неоднозначна судова практика, протилежна за своїми висновками. Можемо стверджувати, що слідчі судді по-різному визначаються з пред-

метом перевірки: давати все ж таки оцінку доказам при оскарженні підозри на стадії досудового розслідування чи аналізувати обґрунтованість підозри або ж звертати увагу виключно на процесуальні порушення під час вручення повідомлення про підозру.

Які ж порушення найчастіше допускають слідчі та прокурори?

Так, у справі № 263/11808/18 слідчий суддя дійшов висновку, що повідомлення про підозру вручене до внесення даних про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Крім того, в описовій частині повідомлення про підозру зазначений один слідчий, а після опису фактичних обставин міститься підпис іншого слідчого, який не складав повідомлення про підозру.

Також апеляційний суд звернув увагу на те, що спосіб вручення повідомлення про підозру (шляхом надіслання поштою) є незаконним. Суд першої інстанції не побачив порушень під час складання та вручення повідомлення про підозру й залишив скаргу захисника без задоволення.

У справі № 759/4471/19 суд дав оцінку доказам, перевірів наявність обов'язкових реквізитів, обставин, які підлягають доказуванню. Слідчий суддя встановив, що повідомлення про підозру не містить часу та місця вчинення кримінального правопорушення. Також у змісті повідомлення про підозру були відсутні чітко зафіксовані фактичні обставини події, підтверджені доказами, які вказують на наявність складу злочину в діянні підозрюваної особи. Слідчий суддя взяв до уваги те, що слідчий не допитав підозрюваного у справі, не розглянув клопотання захисту про допит осіб, не виконав ухвали слідчих суддів про зобов'язання слідчого розглянути клопотання захисту, не ознайомив захист із матеріалами кримінального провадження.

Крім вищезазначеного, у цьому рішенні слідчий суддя встановив, що орган досудового розслідування під час повідомлення про підозру чітко не вказав на беззаперечність фактів, викладених у тексті повідомлення, та не посилався на зібрані у зв'язку з цим докази.

Зокрема, в ухвалі вказано: «Помилкове повідомлення особі про підозру є одним з найбільш небажаних актів. Воно спричиняє невинуватну шкоду правосуддю та людині, бо ніщо, мабуть, не викликає більшої образи

і більш болісної душевної травми, ніж безпідставне звинувачення у злочині».

Враховавши перелічені порушення, слідчий суддя задовольнив скаргу та скасував повідомлення про підозру.

У справі № 761/8619/19 слідчий суддя теж дав оцінку доказам, якими підтверджується підозра, та визнав, що вона є необґрунтованою. У цій справі захист надав інші докази, які спростовують підозру. Спочатку слідчий суддя перевіряв процесуальний порядок вручення повідомлення про підозру, яке слідчий надіслав поштою. Суддя дійшов висновку, що повідомлення про підозру здійснено в порядку, передбаченому в КПК, однак зміст такого повідомлення не відповідає вимогам кримінального процесуального закону.

Крім наведених вище рішень та аналогічних їм за мотивувальною частиною, ми побачили в Реєстрі судових рішень багато таких, в яких слідчі судді відмовляються надавати оцінку обґрунтованості підозри та доказам, на яких вона базується.

Багато відмов стосується випадків подання скарг у кримінальних провадженнях, які внесені до ЄРДР до 16.03.2018 р. Адже тільки з 16.03.2018 р. захист дістає можливість оскаржити повідомлення про підозру, а вказані зміни не мають зворотної дії в часі (№ 442/8669/17, № 635/931/18, № 611/539/18 та інші).

Приклад з рішення: «Враховуючи, що підозрювана оскаржує повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, повідомлення про злочин в якому внесено 01 лютого 2018 року, тобто до 15 березня 2018 року, дати, з якої набули чинності положення КПК у частині оскарження повідомлення про підозру, суд відмовляє в задоволенні вимог про скасування повідомлення ОСОБА_1 про підозру в кримінальному провадженні».

Якщо раніше рішення слідчих суддів про скасування повідомлення про підозру були винятками, то позитивні судові рішення почали створювати проблеми для слідчих і прокурорів. Проте наразі слідчі органи та прокурори вже готові до можливого скасування підозри слідчим суддею.

Важливо: КПК не забороняє прокурору або слідчому скласти та повторно вручити повідомлення про підозру особі в цьому ж кримінальному провадженні ще раз, як і змінити вже вручену підозру.

Склалася практика, коли після скасування підозри слідчий усував недоліки попереднього повідомлення та вручав його підозрюваній особі знову. Іноді, в сприятливому для сторони випадку, навіть вручав таке ж саме повідомлення, як і те, що було скасовано.

Саме тому існує думка про неефективність оскарження підозри, до того ж оскарженням підозри начебто передчасно розкривається стороні обвинувачення стратегія та тактика захисту.

Є чималий позитив у скасуванні повідомлення про підозру, оскільки **скасування статусу підозрюваного відкриває можливість скасувати запобіжний захід**, у тому числі скасувати тримання під вартою, домашній арешт, повернути грошову заставу **і припинити заходи забезпечення кримінального провадження**, якими можуть бути арешт майна, відсторонення від посади.

Крім цього, за незаконне притягнення до кримінальної відповідальності можна отримати відшкоду-

вання з державного бюджету та у перспективі домогтися позитивного рішення за скаргами у ЄСПЛ.

Також скасування підозри хоча б один раз зміцнює позицію захисту під час розгляду кримінального провадження по суті. Скасування підозри, навіть із подальшим її повідомленням знову, може вплинути на внутрішнє переконання суду, породити сумніви, бо якщо підозра була необґрунтованою під час досудового розслідування, то чи проводилося усе досудове розслідування в рамках чинного законодавства?

Рішення ЄСПЛ «Коробов проти України» чітко зазначає, що існування сумнівів не узгоджується зі стандартом доказування «поза розумним сумнівом», який застосовується у кримінальних провадженнях.

Тому підсумовуючи, зробимо висновок про те, що незважаючи на невелику статистику задоволених скарг, захисникам варто подавати до суду такі скарги та намагатися оскаржувати повідомлення про підозру.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ОБМЕЖУВАЛЬНІ ПРИПИСИ: ПРИЧИНИ ВІДМОВ У ВИДАЧІ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Людмила Гриценко, адвокат

Як народилася ця стаття? Причина перша — у минулому році з колегою ми провели чотири тренінги про особливості представництва осіб, які постраждали від домашнього насильства. Про приписи говорили багато. Аналізували судову практику і час від часу чули фрази, що приписи як гарантований державою спосіб попередження/запобігання домашньому насильству «не працюють». У статті пропоную аналіз причин, чому інколи обмежувальні приписи дійсно «не працюють» та пропоную обсяг дій, які нескладно виконати, щоб приписи «працювали» більш ефективно.

Є й причина написання цієї статті під номером два. У минулому році мені пощастило стати учасницею навчання — Сертифікатної програми «Практичний курс з верховенства права». Для написання випускної роботи — підсумкового проєкту — я обрала тему: «Застосування принципу верховенства права при розгляді справ про видачу (продовження) обмежувальних приписів».

Працюючи над підсумковим проєктом, також робила певне дослідження/аналіз судових рішень у справах про застосування обмежувальних заходів. Результатами зазначеного дослідження з посиланням на судові рішення, які містяться в реєстрі судових рішень, у цій статті я й планую поділитися.

Усього проаналізовано 34 справи (14 — по Одеській області, 20 — по Дніпропетровській області) за період з 01.07.18 р. по 01.07.19 р. З 34 справ — 20 про задоволення та 14 справ про відмову в задоволенні заяви про видачу обмежувального припису. У відсотковому відношенні означає 58,82 % рішень на користь постраждалих осіб та 41,17 % рішень про відмову в задоволенні заяв. Тому інформація, яка міститься в цій статті, створена на підставі опрацювання саме вищезазначених судових рішень. Звісно, в інших регіонах можлива інша картина та інші нюанси правозастосування. Ну що, поїхали.

ПРИЧИНИ ТА МОТИВИ ПОЯВИ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Дуже важливо розуміти природу обмежувальних заходів та причини і мотиви появи їх у національному законодавстві. Важливо не просто розуміти, а й по-

силатися на зазначені причини/підстави/мотиви, подаючи до суду заяву про застосування/продовження обмежувального припису. Чому? — запитаєте ви. Тому, що дуже важливо розуміти контекст та умови, які передували прийняттю профільних законів щодо захисту осіб, постраждалих від домашнього насильства чи насильства за ознакою статі. Мова йде про закони України від 07.12.17 р. № 2229 «Про запобігання та протидію домашньому насильству»¹ та від 08.09.15 р. № 2866 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у редакції від 07.01.18 р.

Так-от, і при складанні заяв про видачу обмежувальних приписів, і під час їх судового розгляду важливо системно аналізувати норми права та конвенційні стандарти, розуміти правову природу та мету обмежувального припису. При роботі з такою категорією справ важливо пам'ятати, що саме за допомогою Закону № 2229 держава, декларуючи нульову толерантність до домашнього насильства і визнаючи його

¹ Далі за текстом — Закон № 2229.

суспільну небезпечність, **впровадила нові підходи до протидії цьому соціальному явищу та запровадила такий новий юридичний інструмент, як обмежувальний припис.**

Тобто якщо сказати вищезазначену фразу простими словами, то держава визнала, що домашнє насильство — це не проблема окремої родини, яка має вирішуватися виключно всередині родини на їх власний розсуд, а це проблема загальнодержавна — і держава напрацьовує ефективні механізми для її вирішення. Крім того, держава гарантує ефективний захист постраждалим особам.

Відповідно до пояснювальної записки суб'єкта законодавчої ініціативи до проєкту Закону № 2229 його прийняття зумовлено саме підготовкою до ратифікації Стамбульської конвенції (Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами). Тому новели Цивільного процесуального кодексу України², внесені Законом № 2229, щодо видачі обмежувальних приписів необхідно розглядати в контексті норм Стамбульської конвенції, яким вони відповідають за своєю суттю та для гармонізації з якими були прийняті. Стамбульська конвенція зобов'язує вжити необхідних <...> заходів для забезпечення того, щоб належні обмежувальні <...> приписи були доступними для жертв усіх форм насильства <...>. У ст. 53 Конвенції зазначено, що обмежувальні приписи можуть мати негайну дію та мають бути доступними незалежно від іншого правового поводження. Вищезазначена цитата знайшла своє відображення в судовому рішенні, яке ухвалене з розумінням контексту та однозначно із застосуванням принципу верховенства права³.

Готуючи заяву про застосування обмежувального припису чи готуючись до судового процесу, важливо зазначити в заяві та/або акцентувати увагу судді та інших учасників процесу саме на меті застосування обмежувальних заходів. Розуміння мети та напрямку сучасної державної політики в напрямку протидії домашньому насильству істотно спрощує/покращує результати розгляду таких заяв.

ПРИЧИНИ ВІДМОВ У ЗАСТОСУВАННІ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ

Причин не досить високої ефективності обмежувальних приписів як інструменту невідкладного захисту у разі вчинення насильства для постраждалої особи — багато. Наведу найбільш поширені.

— **Юридично неякісна підготовка заяв починаючи від форми і закінчуючи змістовним наповненням та застосуванням норм матеріального права.** У деяких рішеннях про відмову в застосуванні обмежувальних приписів суд вказував, що «заява подана саме у формі позовної заяви, що не відповідає вимогам заяви в розумінні ст. 305-1 ЦПК»⁴, хоча й приймав такі заяви до розгляду, посилаючись при розгляді цього питання на те, «що надмірний формалізм під час вирішення питання про відкриття провадження у справі суперечить принципу верховенства права»⁵. Щодо змісту — в одному з рішень обмежувальний припис застосовано відносно сусіда заявниці, який постійно оглядав двері квартири, де проживала заявниця, та знімав їх на камеру свого мобільного телефону⁶. Суд ухвалив рішення про заборону наблизитися до постраждалої особи ближче ніж на один метр строком до двох місяців, керуючись у своєму рішенні Законом № 2229, незважаючи на те, що сусіди не належать до сфери дії вищезазначеного закону.

Що робити в такому випадку? Однозначно більше якісно готувати заяви, аналізувати мету, мотиви обрання обмежувальних заходів та детально розбиратися у сфері дії/застосування профільних законів.

— **Нерозуміння правової природи обмежувального припису.** У частині проаналізованих судових рішень суди, відмовляючи в обранні обмежувального заходу, посилались на відсутність судових рішень, якими доведена вина кривдника (тобто фактично вимагали від заявника доказів преюдиції)⁷. Ще одна причина відмов — потреба (на думку суду) довести факт вчинення насильства саме через фіксацію такого факту в протоколах про вчинення адміністративних правопорушень чи в кримінальних провадженнях (наявність інформації про пред'явлення підозри кривднику). У рі-

² Далі за текстом — ЦПК.

³ ЄДПР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80001568.

⁴ ЄДПР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/80605055.

⁵ ЄДПР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81270035.

⁶ ЄДПР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/82059280.

⁷ ЄДПР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75679881; URL: reyestr.court.gov.ua/Review/79853790.

шеннях про відмову суди вказують, що заявниця не довела в судовому засіданні фактів вчинення відносно неї певного виду насильства: «Заявником не надано доказів щодо підстав внесення до Єдиного державного реєстру якихось випадків вчинення ОСОБА_2 домашнього насильства щодо нього та факту притягнення до адміністративної відповідальності за ознаками ст. 173-2 КУпАП»⁸, що саме й стало причиною відмови в задоволенні заяви про видачу обмежувального припису в сукупності з наявністю спору про право щодо користування певним майном.

Що робити, аби запобігти нерозумінню правової природи обмежувальних заходів? Якісно готувати заяви — це зрозуміло. А ще відповісти на запитання: чи зобов'язана заявниця, подаючи заяву про видачу обмежувального припису, доводити вину кривдника, подавати докази такої вини та бути змагально-активною в такому процесі?

Відповідь коротка: ні. Чому? Заявниця має діяти відповідно до вимог закону, користуючись наявними у неї процесуальними інструментами. Глава 13, якою доповнено ЦПК згідно із Законом № 2229, знаходиться саме в розділі IV, який має назву «Окреме провадження». Відповідно до ст. 293 ЦПК окреме провадження — це вид *непозовного цивільного судочинства* <...>. У тому ж розділі ЦПК містяться визначені законодавцем особливості розгляду таких справ. *Справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду* (ч. 3 ст. 294 ЦПК). Це важлива норма, на яку слід посилалися в заяві про застосування обмежувального припису. Це завдання автора заяви в разі необхідності направити/змістити фокус уваги суду з «доведення заявницею фактів вчинення відносно неї того чи іншого виду насильства», на «оцінку ризиків та розуміння правової природи обмежувального припису», звісно, з посиланням на вищезазначені процесуальні норми.

Нижче наведу дві цитати з проаналізованих судових рішеннях, в яких зазначені мотиви та правове обґрунтування застосування обмежувальних заходів. У цих рішеннях суд детально розкриває природу обмежувального припису та робить це із застосуванням конвенційних принципів, у тому числі — принципу

верховенства права: «Обмежувальний припис <...> не потребує наявності судового рішення чи вироку суду у відношенні кривдника, у якості преюдиції, і може бути виданий і у випадках, коли кривдника ще не притягнуто до адміністративної відповідальності <...> на підставі інших доказів у їх сукупності, не заміняє провадження у справах про адміністративне правопорушення та/або кримінальне провадження та не потребує застосування презумпції невинуватості при розгляді справи в порядку ЦПК»⁹. У цьому ж рішенні суд, посилаючись на Закон № 2229 та главу 13 розділу IV ЦПК, доходить висновку, що «безпека постраждалої особи є пріоритетною навіть над майновими правами кривдника на житло, тому суд не приймає до уваги доводи заінтересованої особи щодо відсутності у нього іншого житла, ніж орендована разом з дружиною квартира». Із зазначеного вбачається приклад пропорційного аналізу правових норм та розуміння контексту їх застосування.

Відповідно, подаючи заяву про застосування/продовження обмежувального припису, як варіант у текст заяви включити невеличкий розділ — актуальна судова практика та додати в сам текст або цитати із зазначених судових рішень, або послатися на них у реєстрі, щоб суд мав можливість переглянути і проаналізувати зазначені рішення самостійно.

— **Чи потрібно доводити системність?** В одному з рішень апеляційного суду зазначено: «З матеріалів справи вбачається, що заявник як на підставу своїх вимог та систематичність вчинення домашнього насильства посилається на низку адміністративно-правових актів, зокрема постанов суду стосовно ОСОБА_2, відносно ОСОБА_4 (матері ОСОБА_1). Проте зазначені докази не свідчать про системність вчинення домашнього насильства ОСОБА_2 саме відносно ОСОБА_1, тому висновки суду першої інстанції в цій частині є помилковими»¹⁰.

Аналізуючи зазначене рішення, звертаю увагу на розділ ЦПК, яким регламентовано розгляд таких заяв та в якому відсутня вимога про подання заявником доказів системності вчинення насильства. Законодавець установлює вимогу для постраждалої особи — зазначити в заяві про видачу обмежувального припису обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності) (ч. 3 ст. 350-4 ЦПК). Крім викладеного, у загальному роз-

⁸ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73399598.

⁹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78436108.

¹⁰ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81679939.

ділі, який регламентує розгляд справ в окремому провадженні, є цікавий інструмент — право суду, з метою з'ясування обставин справи за власною ініціативою вистежувати необхідні докази (ч. 2 ст. 294 ЦПК).

Тому тут, крім питань до суду, звідки взялася вимога довести системність, є ще питання до самої заяви. Я маю на увазі, чи варто зазначати в заяві ті факти/фактори, які не є обов'язковими? Іноді варто, якщо мова йде про контекст, про посилання на Стамбульську конвенцію, про посилання на ЦПК та про посилання на актуальну судову практику. Іноді — не варто, як у цьому випадку. Суд, виходячи із судового рішення (оскільки матеріали справи я не досліджувала), аналізував посилання заявника на системність застосування насильства та подані заявником докази такої системності. Тому, формулюючи заяву про застосування/продовження обмежувального припису, як варіант варто детально продумати, обговорити з клієнтом/клієнткою та визначитись — які саме з обставин варто зазначати в заяві та що саме необхідно довести.

Тепер ще кілька питань до вищезазначеного судового рішення. Якщо у своєму рішенні суд вказує, що наявність постанов суду про притягнення винної особи до адміністративної відповідальності не свідчить про системність, то які ж тоді докази мають свідчити про таку системність? Яким у цьому випадку буде ефективний спосіб захисту на думку суду? Як на мене — принцип правової визначеності та принцип законності як важливі складові принципу верховенства права в цьому рішенні судом не застосовано. Чи гарантує це рішення право постраждалої особи на дієвий, ефективний та невідкладний захист у разі вчинення насильства та право на недопущення повторних випадків насильства? Без аналізу матеріалів справи складно відповісти однозначно, та сумніви вбачаються.

— **Імунітет презумпції невинуватості.** В одному із судових рішень зазначено: «Враховуючи принцип презумпції невинуватості, закріплений у ст. 62 Конституції України, який розповсюджується і на справи про адміністративні правопорушення, належні докази вчинення ОСОБА_2 стосовно заявника домашнього насильства, що є необхідною умовою для застосування обмежувального припису, заявником суду не надані»¹¹. Зазначена причина відмови в задоволенні заяви про

видачу обмежувального припису прямо перекликається з причиною нерозуміння правової природи обмежувальних заходів. У цьому випадку хочу провести паралель з КПК. Особі, вину якої ще не доведено на досудовому слідстві, суди обирають запобіжні заходи. Іноді такі заходи обмежують свободу особи. Такі рішення суди обґрунтовують саме наявністю ризиків. Про вину в таких справах мова не йде. Як на мене, саме цей підхід — я маю на увазі підхід оцінки ризиків в сукупності з розумінням правової природи обмежувальних приписів — має бути застосований в такій категорії справ. Наведу цитату із судового рішення, яке заслуговує на увагу та є чудовим прикладом як розуміння правової природи обмежувальних заходів, так і застосування принципу верховенства права: «<...> аналіз вищезазначених положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дає підстави вважати, що **обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи** (на відміну від норм, закріплених у КУпАП та КК), **а є тимчасовим спеціальним заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб**, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом, до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника та прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях.»¹².

— **Конкуренція норм. Що важливіше — право на безпеку та особисту недоторканність чи право власності?** Відповідь на вищезазначене запитання начебто очевидна, але періодично в судових рішеннях трапляється обґрунтування відмови або часткового задоволення такого змісту: «<...> суд не може обмежити ОСОБА_2 у праві користування своєю власністю та проживання в квартирі, тим самим позбавивши права на житло <...>»¹³.

У деяких рішеннях судді пишуть, що не можуть позбавити особу права користуватися майном, яке належить їй на праві приватної/особистої власності, оскільки право власності є непорушним. Тут просто необхідно звернути увагу на принцип пропорційності. У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються

¹¹ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/81121593.

¹² ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/78569630.

¹³ ЄДРСР. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/75598605.

в Україні найвищою соціальною цінністю. Про власність така норма відсутня. Так, право власності є непорушним, але при розгляді справ про застосування/продовження обмежувального припису мова не йде про позбавлення права. Мова йде про певні тимчасові обмеження, такі, наприклад, як обмеження керування транспортним засобом за вчинення деяких адміністративних правопорушень. Відповідно до ст. 3 Європейської конвенції нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. За своєю правовою природою ця норма є абсолютною. У своїх рішеннях ЄСПЛ неодноразово вказував, що домашнє насильство та певна бездіяльність (або навіть не досить активна дія) держави відносно кривдника може свідчити про порушення ст. 3 ЄКЗПЛ¹⁴.

ЩО АНАЛІЗУЮТЬ СУДДІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ У ТАКІЙ КАТЕГОРІЇ СПРАВ

Рік тому в м. Черкасах відбувся семінар на тему: «Особливості представництва осіб, які постраждали від домашнього насильства». Учасниками семінару були не тільки адвокати, а й судді, поліцейські, працівники соціальних служб. Серед доповідачів були як адвокати, так і судді. Одна з доповідей суддів була саме про розгляд судом справ про обмежувальні приписи. Нижче я наведу кілька тез, які я особисто занотувала собі під час цього семінару. Доповідачка говорила про аспекти, які б вона, як суддя, аналізувала при вирішенні справ такої категорії, а саме:

- чи мало місце порушення основоположних прав людини (право на життя, право бути вільним, право на повагу гідності тощо);
- вразливість (чи належить особа заявника до вразливої категорії осіб), також звертала б увагу на дієздатність/недієздатність;
- характер і форми домашнього насильства;
- причинно-наслідковий зв'язок між діями та наслідками;
- вік;
- наявність стресу, болі, страждання;
- перебування в залежному стані;
- стан здоров'я (і причинний зв'язок, між діями та наслідками у вигляді погіршення стану здоров'я, якщо, звісно, він мав місце);
- чи зверталась особа, яка подає заяву про засто-

сування припису, до правоохоронних органів раніше, які результати розгляду її звернення;

- чи була надана такій особі правова допомога та чи мала така особа можливості для реалізації ефективного способу правового захисту;
- чи була свідком ситуації дитина;
- чи були вмовляння з боку працівника поліції забрати заяви;
- чи притягувалася особа, щодо якої просять застосувати обмежувальний припис, до відповідальності;
- чи змінювалось місце проживання особи;
- чи є вірогідність того, що дії, які стали причиною звернення із заявою, повторяться;
- акти обстеження умов проживання;
- докази, які є у соціальних служб; висновки тощо;
- співмірність;
- чи є потреба у застосуванні тимчасових обмежувальних заходів; якщо так, то один чи кілька заходів доцільно застосувати;
- строк;
- оцінка ризиків.

Ще суддя рекомендувала ознайомитися з Інструкцією з оцінки ризику домашнього насильства для суддів Мінесоти. Зазначена інструкція перекладена і в Україні застосовується для навчання суддів у школі суддів та міститься в науково-практичному посібнику для суддів «Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні»¹⁵. Звісно, вищезазначена інструкція носить інформативний характер і не є обов'язковою та дає можливість ознайомитися з досвідом країн, в яких обмежувальні заходи застосовуються вже багато років та є усталеною практикою.

У доповнення до цієї статті я пропоную розроблений шаблон заяви про застосування обмежувального припису. Поширення та фактична доступність складеного шаблону заяви про видачу (продовження) обмежувальних приписів спростить механізм звернення до суду і буде зручним для застосування як заявниками та їх представниками — адвокатами, так і суддями, які прийматимуть рішення, оскільки такий шаблон міститиме всі необхідні правові обґрунтування, у тому числі й посилання на пояснювальну записку до Закону № 2229 та Стамбульську конвенцію, що однозначно сприятиме реалізації прав постраждалої особи на дієвий, ефективний та невідкладний захист.

¹⁴ Напр.: п. 61 — 64. Case of Mudric v. the Republic of Moldova (№ 74839/10 від 28.05.13 р.).

¹⁵ Національна школа суддів України. URL: nsj.gov.ua/files/documents/001.pdf.

ПРОЄКТ ЗАЯВИ ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПИСУ

(найменування суду, до якого подається заява, та його адреса)

ЗАЯВНИК:

(П. І. Б., процесуальне становище)

(адреса місця проживання/реєстрації заявника)

(номер засобу зв'язку та ел. адреса)

що діє в інтересах

(П. І. Б. особи, в інтересах якої подається заява, її адреса місця проживання/реєстрації та відомості про засоби зв'язку)

ЗАІНТЕРЕСОВАНА ОСОБА:

(П. І. Б. особи, стосовно якої подається заява)

(адреса місця проживання/реєстрації)

(номер засобу зв'язку та ел. адреса)

ЗАЯВНИК звільнений від сплати судового збору на підставі п. 12-1 ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про судовий збір»

ЗАЯВА

ПРО ВИДАЧУ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПИСУ СТОСОВНО КРИВДНИКА

Обґрунтування підсудності.

Відповідно до ст. 350-1 ЦПК України: «Заява про видачу обмежувального припису подається до суду за місцем проживання (перебування) особи, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, а якщо зазначена особа перебуває у закладі, що належить до загальних чи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, — за місцезнаходженням цього закладу».

Особливості розгляду справ про застосування обмежувальних приписів:

Глава 13, якою доповнено ЦПК України згідно із Законом № 2229-VIII від 07.12.17 р., знаходиться в розділі IV, який має назву «Окреме провадження». Відповідно до ст. 293 ЦПК України — «Окреме провадження — це вид неповного цивільного судочинства...». Відповідно до ч. 3 ст. 294 ЦПК України — «Справи окремого провадження розглядаються судом з дотриманням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду».

Виклад обставин, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису та докази, що їх підтверджують.

Мотивувальна частина.

07.01.18 р. набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», за допомогою якого держава, декларуючи нульову толерантність до домашнього насильства і визнаючи його суспільну небезпечність, впровадила нові підходи до протидії цьому соціальному явищу; був запроваджений такий новий юридичний інструмент, як обмежувальний припис.

Відповідно до пояснювальної записки суб'єкта законодавчої ініціативи до проекту Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» прийняття акта зумовлено підготовкою до ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція).

Незважаючи на те що Стамбульська конвенція ще не ратифікована Україною, новели ЦПК України, внесені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», щодо видачі обмежувальних приписів необхідно розглядати в контексті норм Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (далі — Конвенція/Стамбульська конвенція), яким вони відповідають за своєю суттю та для гармонізації з якими були прийняті.

Так, ст. 53 Стамбульської конвенції передбачено, що:

1. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб належні обмежувальні або захисні приписи були доступними для жертв усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції.

2. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб обмежувальні або захисні приписи, зазначені в пункті 1, були:

- доступними для невідкладного захисту та без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву;
- виданими на певний період або до їхньої зміни чи зняття;
- у разі необхідності виданими на основі *ex parte*, що має негайну дію;
- доступними незалежно від іншого правового провадження або на додаток до нього;
- дозволені бути представленими в подальшому правовому провадженні.

3. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб порушення обмежувальних або захисних приписів, виданих відповідно до пункту 1, підлягало ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним або іншим юридичним санкціям.

Згідно з довідником Парламентської асамблеї Ради Європи щодо положень Стамбульської конвенції про цивільні позови та засоби правового захисту метою цього положення є запровадження засобів цивільно-правового захисту, що дозволяють судам зупиняти певну поведінку та дають змогу постраждалим просити про ухвалення певних судових дій, таких як судові заборони, тимчасові приписи, заборонні судові накази чи судові накази про заборону домагання. Ці судові заборони — важливі захисні заходи, адже вони перешкоджають правопорушникові, наприклад, наблизитися до постраждалих у їхніх будинках і навколо них. У разі домашнього насильства ці судові заборони можуть дати жертві довготриваліший захист, якого не забезпечують надзвичайні захисні судові приписи. Вилучення правопорушника, навіть якщо він власник місця проживання, запобігає подальшим травмам у жертви, яка б інакше була змушена залишити дім, часто разом з дітьми, задля власної безпеки. Сторони мають вирішити, яка владна структура матиме право на видачу заборонних постанов, проте безпека жертви чи особи, що наражається на ризик, має залишатися пріоритетом. Сторони мають забезпечити, щоб жертви всіх зазначених у Конвенції видів насильства мали змогу отримати постанови для обмеження дій кривдника та захистити жертву від контактів з ним на певний час.

Відповідно до пп. 5, 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запобігання домашньому насильству — система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства,

формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Обмежувальний припис стосовно кривдника, встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

З огляду на викладене, враховуючи положення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у КУпАП та КК України), а є тимчасовим заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом, до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника та прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях.

Таким чином, обмежувальний припис, з урахуванням положень ст. 350-4 ЦПК України та ст. 16 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», не потребує наявності судового рішення чи вироку суду стосовно кривдника як преюдиції та може бути виданий й у випадках, коли кривдника ще взагалі не притягнуто до адміністративної відповідальності та не повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, на підставі інших доказів у їх сукупності, не заміняє провадження у справах про адміністративне правопорушення та/або кримінальне провадження та не потребує застосування презумпції невинуватості при розгляді справи в порядку ЦПК України.

По-перше, законом установлені максимально стислі строки розгляду заяв такої категорії, які є здебільшого недостатніми до притягнення кривдника навіть до адміністративної відповідальності. По-друге, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ч. 3, 5 ст. 26 Закону) пов'язує видачу та продовження обмежувального припису з оцінкою ризиків — оцінюванням вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи (п. 9 ч. 1 ст. 1).

Частиною 1 ст. 3 Конвенції про права дитини від 20.11.89 р. (ратифікована Україною 27.02.91 р., дата набуття чинності для України 27.09.91 р.) визначено, що «в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питанням соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини».

Статтею 19 Конвенції про права дитини передбачено, зокрема, що держави-учасниці вживають усіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітних заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань... з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

Враховуючи вищенаведене, заявник просить Шановний Суд надати безпеці постраждалої особи першочерговий пріоритет навіть над майновими правами кривдника на житло.

Правове обґрунтування.

Відповідно до ст. 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

За змістом п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: «домашнє насильство — діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між

колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

Положеннями ст. 4 цього Закону передбачено, що діяльність, спрямована на запобігання та протидію домашньому насильству, ґрунтується в тому числі на засадах:

- гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;
- належної уваги до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства;
- поваги та неупередженого і небайдужого ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку.

Згідно з положеннями ст. 24 Закону до спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству належать:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Пунктами 6, 7 ч. 1 ст. 1 Закону передбачено: «Кривдником визнається особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

Обмежувальний припис стосовно кривдника — встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи».

Згідно з ч. 2, 3 ст. 26 Закону: «Обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;
- 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;
- 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;
- 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;
- 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;
- 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків».

За п. 9 ч. 1 ст. 1 цього ж Закону: «Оцінка ризиків — це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи».

Отже, аналіз вищезазначених положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому

насильству» дає підстави вважати, що обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у КУпАП та КК України), а є тимчасовим спеціальним заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника та прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях.

Приписами ч. 8 ст. 26 Закону передбачено, що порядок видачі судом обмежувального припису визначається ЦПК України.

Відповідно до правил ст. 350-2 ЦПК України: «Заява про видачу обмежувального припису може бути подана:

1) особою, яка постраждала від домашнього насильства, або її представником — у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;

2) особою, яка постраждала від насильства за ознакою статі, або її представником — у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

3) батьками та іншими законними представниками дитини, родичами дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачухою або вітчимою дитини, а також органом опіки та піклування в інтересах дитини, яка постраждала від домашнього насильства, — у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, — у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»;

4) опікуном, органом опіки та піклування в інтересах недієздатної особи, яка постраждала від домашнього насильства, — у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, — у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Частинами 1 та 2 ст. 350-6 ЦПК України передбачено: «Розглянувши заяву про видачу обмежувального припису, суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні. У разі задоволення заяви суд видає обмежувальний припис у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» або Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», на строк від одного до шести місяців».

Таким чином, з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства

ПРОШУ СУД:

1. Прийняти цю заяву до розгляду та задовольнити її.

2. Видати щодо _____ обмежувальний припис, яким:
— _____.

3. Повідомити сторони про час та дату судового розгляду у встановленому законом порядку та строки.

Додатки:

1. _____.

З повагою,

«___» _____ 202__ рік _____

ПОЛЕЗАХИСНІ ЛІСОВІ СМУГИ — ЛІСОВИЙ ФОНД, А ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ПІД НИМИ — ЗЕМЛІ С/Г ПРИЗНАЧЕННЯ

Костянтин Рибалко, заступник начальника відділу правового забезпечення Юридичного управління Головного управління Держгеокадастру у Харківській області

Законом України від 10.07.18 р. № 2498 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні»¹, який набрав чинності з 01.01.19 р., врегульовано питання надання у постійне користування та в оренду земельних ділянок під полезахисними лісовими смугами, які обмежують масив

земель сільськогосподарського² призначення, а також визначено правовий статус полезахисних лісових смуг. На жаль, наразі залишається неврегульованим питання стосовно правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях с/г призначення, а також точаться дискусії щодо вибору оптимальної законодавчої моделі з управління лісосуругами. Про особливості законодавчих кроків, які дозволяють вважати, що вирішення питання користування земельними ділянками під полезахисними лісовими смугами поступово зрушило з мертвої точки, — далі у статті.

Закон № 2498, про який згадувалося вище, сформував нові важливі приписи, врегулювавши питання користування полезахисними лісовими смугами, та вніс відповідні зміни до низки законодавчих актів:

1) Земельний кодекс України³:

— земельні ділянки під полезахисними лісовими смугами, які обмежують масив земель с/г призначення, передаються у постійне користування державним або комунальним спеціалізованим підприємствам або в оренду фізичним та юридичним особам з обов'язковим включенням до договору оренди землі умов щодо утримання та збереження таких смуг і забезпечення виконання ними функцій агролісотехнічної меліорації (ч. 7 ст. 37¹);

— правила утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях с/г призначення, встановлює Кабінет Міністрів України (ч. 7 ст. 37¹);

— до земель лісогосподарського призначення не належать землі, зайняті полезахисними лісовими смугами на землях с/г призначення (п. «г» ч. 2 ст. 55);

— законом, прийнятими відповідно до нього нормативно-правовими актами, договором, рішенням суду можуть бути встановлені такі обмеження у використанні земель: обов'язок щодо утримання та збереження полезахисних лісових смуг (п. «е» ч. 2 ст. 111);

— не підлягають продажу на конкурентних засадах (земельних торгах) земельні ділянки державної чи комунальної власності або права на них у разі: надання в оренду земельних ділянок під полезахисними лісовими смугами, що обслуговують масив земель с/г призначення (ч. 2 ст. 134);

2) Лісовий кодекс України: до земель лісогосподарського призначення не належать землі, на яких розташовані полезахисні лісові смуги (ч. 1 ст. 5);

3) Закон України «Про землеустрій»:

¹ Далі за текстом — Закон № 2498.

² Далі за текстом — с/г.

³ Далі за текстом — ЗК.

— інвентаризація масиву земель с/г призначення проводиться з такими особливостями: при проведенні інвентаризації масиву земель с/г призначення здійснюються заходи щодо: формування земельних ділянок с/г призначення під полезахисними лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, які обмежують масив та земельні ділянки, розташовані уздовж масиву (ч. 4 ст. 35);

— із площі земельних ділянок, що підлягають розподілу, виключаються: землі під полезахисними лісовими смугами (п. «г» ч. 3 ст. 49);

4) Закон України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)»: із площі земельних ділянок, що підлягають розподілу між власниками земельних часток (паїв), виключаються землі, що підлягають передачі у комунальну власність територіальної громади села, селища, міста, на території якої вони розташовані: землі під полезахисними лісовими смугами (ст. 7);

5) Закон України «Про оренду землі»: договір оренди земельної ділянки під полезахисною лісовою смугою має також містити умови щодо утримання та збереження таких смуг і забезпечення виконання ними функцій агролісотехнічної меліорації (ч. 6 ст. 15).

ПРАВИЛА УТРИМАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОЛЕЗАХИСНИХ ЛІСОВИХ СМУГ, РОЗТАШОВАНИХ НА ЗЕМЛЯХ С/Г ПРИЗНАЧЕННЯ

Закон № 2498 чітко визначив, доповнивши гл. 5 ЗК статтю 37¹, що Правила утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях с/г призначення, встановлює Кабінет Міністрів України.

Враховуючи невід'ємний зв'язок полезахисних лісосмуг та прилеглих с/г угідь, які використовуються для вирощування с/г продукції, є необхідність забезпечення використання властивостей захисних насаджень та с/г угідь як єдиного комплексу.

Проект постанови розроблений саме на врегулювання особливостей під час використання та розпорядження земельними ділянками в масивах земель с/г призначення для ведення товарного с/г виробництва, фермерського господарства та особистого селянського

господарства. Необхідно зазначити, що Правила утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях с/г призначення, розробляються вперше в Україні. Проект постанови розроблено на виконання п. 1 Плану організації підготовки проектів актів, необхідних для забезпечення реалізації Закону № 2498.

Проектом постанови передбачається затвердження Правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення⁴, якими має визначатися відповідна процедура утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях с/г призначення, зокрема: — механізм і підстави для проведення заходів; — показники характеристики лісомеліоративного стану насаджень, залежно від виду, конструкції, вікового періоду, лісівничо-меліоративної оцінки; — комплекс заходів поліпшення їх якісних показників, біологічної стійкості і меліоративної ефективності (зріджування в процесі рубок догляду, рубки, пов'язані з реконструкцією, створення (відновлення), агротехнічний догляд та доповнення, збереження від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників і хвороб); — умови, що негативно впливають на збереження та використання полезахисних лісових смуг.

На цей час вказаний проект постанови залишається неприйнятним, що не лише не сприяє унормуванню механізмів щодо надання у користування полезахисних лісових смуг та їх утримання і збереження, а й посилює здійснення незаконних рубок, пожеж, масового всихання, погіршення санітарного стану. Втім на законодавчому рівні вже опрацьовані норми, які дозволяють обрати модель управління лісосмугами.

ОПТИМАЛЬНА ЗАКОНОДАВЧА МОДЕЛЬ ПО УПРАВЛІННЮ ПОЛЕЗАХИСНИМИ ЛІСОВИМИ СМУГАМИ

Вибір оптимальної моделі по управлінню полезахисними лісосмугами⁵ ставить першочергову мету — інвентаризацію земельних ділянок с/г призначення під полезахисними лісосмугами, які в подальшому стануть об'єктом постійного користування та оренди.

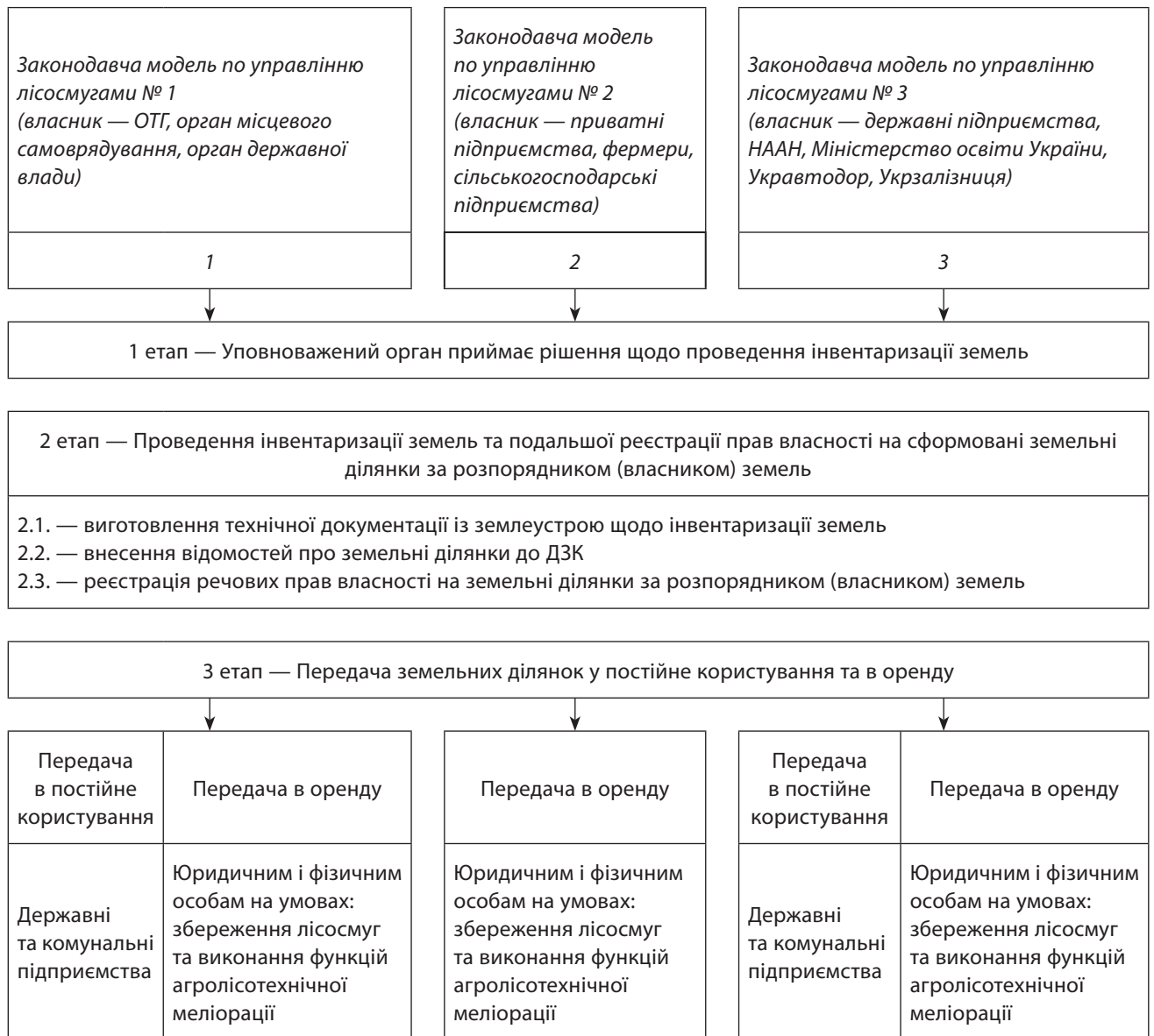
У свою чергу, відповідно до вимог п. 2 Порядку проведення інвентаризації земель⁶, затвердженого

⁴ Далі за текстом — Правила.

⁵ Матеріали для проведення консультацій із ключовими зацікавленими сторонами щодо формування ефективних моделей управління лісосмугами в рамках проєкту GCP/UKR/004/GFF.

⁶ Далі за текстом — Порядок.

постановою Кабінету Міністрів України від 05.06.19 р. № 476, інвентаризація земель проводиться з метою встановлення місця розташування об'єктів землеустрою, їх меж, розмірів, правового статусу, виявлення земель, що не використовуються, використовуються нерационально або не за цільовим призначенням, виявлення і консервації деградованих с/г угідь і забруднених земель, встановлення кількісних та якісних характеристик земель, необхідних для ведення Державного земельного кадастру⁷, здійснення дер-

жавного контролю за використанням та охороною земель і прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Інвентаризація земель проводиться в межах адміністративно-територіальних одиниць, територій, межі яких визначені проєктами формування територій і встановлення меж сільських, селищних рад, масивів земель с/г призначення, окремих земельних ділянок.

⁷ Далі за текстом — ДЗК.

Під час проведення інвентаризації масиву земель с/г призначення здійснюються заходи, визначені ст. 35 Закону України «Про землеустрій».

Підставою для проведення інвентаризації масиву земель с/г призначення є:

— для земель державної власності — рішення органу виконавчої влади, уповноваженого здійснювати розпорядження земельною ділянкою;

— в інших випадках — рішення сільської, селищної, міської ради, на території якої розташований масив.

Проведення державної інвентаризації земель забезпечує Держгеокадастр або його територіальний орган шляхом прийняття наказу про проведення державної інвентаризації земель. За результатами проведення інвентаризації земель виконавцями розробляється технічна документація відповідно до ст. 57 Закону України «Про землеустрій» (пп. 6, 8, 26, 27 та 29 Порядку). Технічна документація погоджується та затверджується в порядку, встановленому ст. 186 ЗК. Відомості, отримані за результатами інвентаризації земель, вносяться до ДЗК відповідно до Порядку ведення ДЗК, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.12 р. № 10.

Кожна з цих законодавчих моделей по управлінню лісосмугами має як сильні, так і слабкі сторони, можливості та загрози. Слабкістю для кожної з них є недосконалість нормативної бази ведення комерційної діяльності на землях, зайнятих полезахисними лісосмугами, навіть у випадку їх цільового призначення як землі с/г призначення, загрозами — відсутність зацікавленості сторін добровільно брати полезахисні лісосмуги в управління (користування).

Отже, ми бачимо, що прийняття Закону № 2498 дозволяє вважати, що вирішення питання користування земельними ділянками під полезахисними лісовими смугами поступово зрушило з мертвої точки, при цьому залишається неврегульованим питання стосовно правил утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення, врегулювання якого в найближчий час активно вплине на забезпечення прав та інтересів землекористувачів у частині ефективного використання та охорони с/г земель лісомеліоративними методами, захист їх від деградації та забруднення.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ СТ. 44-3 КпАП У СФЕРІ РЕГУЛЯРНИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Ірина Мулява, адвокат

Постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19»¹ на території нашої держави введений карантин. Враховуючи безпрецедентність ситуації з COVID-19, яка наразі склалась в усьому світі, а також важливість запобіжних заходів задля стримання поширення вірусу та підтримки здоров'я громадян були запроваджені певні заборони та обмеження у різних сферах та галузях діяльності. Але відсутність досвіду щодо реагування у подібних ситуаціях призвело до неврахування певних аспектів у перших редакціях рішень Уряду, і не всі застосовані заборони були прописані правильно та чітко на законодавчому рівні.

Наприклад, постановою Кабінету Міністрів України № 215 від 16.03.20 р. були внесені зміни до постанови № 211 та розширено коло обмежень, а саме заборонено:

з 12 год 00 хв 18 березня 2020 року до 03 квітня 2020 року:

— регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у приміському, міжміському внутрішньообласному і міжобласному сполученні (крім перевезення легковими автомобілями);

— перевезення понад 10 пасажирів одночасно в одному транспортному засобі у міському електричному (трамвай, тролейбус) та автомобільному транспорті, що здійснює регулярні пасажирські перевезення на міських маршрутах у звичайному режимі руху;

— перевезення понад 10 пасажирів одночасно в автобусах, які виконують регулярні пасажирські перевезення на міських автобусних маршрутах у режимі маршрутного таксі;

— заїзд на територію автостанцій автобусів, які здійснюють перевезення пасажирів у приміському, міжміському внутрішньообласному і міжобласному

сполученні, та реалізацію власниками автостанцій квитків автомобільним перевізникам, які виконують такі перевезення.

Цими обмеженнями не враховано, що під час карантину мають працювати заклади торгівлі продуктами харчування, паливом, деталями та приладами для транспортних засобів та сільськогосподарської техніки, засобами гігієни, лікарськими засобами та медичними виробами та іншими товарами, в тому числі залишилися працювати і підприємства, установи, організації зі сфери виробництва і доставки цих товарів до закладів торгівлі та інші важливі стратегічні заводи, фабрики, комбінати.

У первинній редакції постанови фактор необхідності доставки працівників до місць роботи та у зворотному напрямку не був врахований.

Згідно зі ст. 35 Закону України «Про автомобільний транспорт» послуги з перевезення пасажирів автобусами можуть надаватися за видами режимів організації перевезень: регулярні, регулярні спеціальні, нерегулярні.

Цей же Закон визначає, що *регулярні спеціальні пасажирські перевезення* — це перевезення певних кате-

¹ Далі за текстом — постанова № 211.

горій пасажирів (працівників підприємств, школярів, студентів, туристів, екскурсантів та інших) на автобусному маршруті за умовами, визначеними паспортом маршруту, затвердженим в установленому порядку замовником транспортних послуг або уповноваженими органами Договірних Сторін у разі міжнародних перевезень.

Визначення, що заборона поширюється на усі регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у приміському, міжміському, внутрішньообласному і міжобласному сполученні (крім перевезення легковими автомобілями) давало неоднозначне трактування, оскільки транспортування співробітників у транспортних засобах, що належать компаніям або за допомогою найманих перевізників, підпадають під категорію регулярних спеціальних перевезень.

Тому виникло багато питань, чи поширюється постанова на транспортування співробітників (до/з місця роботи) у транспортних засобах, що належать або наймаються компаніями.

Обмеження у кількості 10 пасажирів одночасно встановлюється на міському електричному (трамвай, тролейбус) та автомобільному транспорті, що здійснює регулярні пасажирські перевезення на міських маршрутах у звичайному режимі руху та на автобуси, які виконують регулярні пасажирські перевезення на міських автобусних маршрутах в режимі маршрутного таксі. Тобто це обмеження також не застосовується до регулярних спеціальних перевезень.

З метою прояснення ситуації та впорядкування неоднозначності трактування постановою Кабінету Міністрів України № 239 від 25.03.20 р. були внесені зміни до постанови № 211 та викладено п. 4 у такій редакції:

заборонено до 24 квітня 2020 р.:

регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у приміському, міжміському, внутрішньообласному та міжобласному сполученні, крім перевезення: — легковими автомобілями; — службовими та/або орендованими автомобільними транспортними засобами підприємств, закладів та установ за умови забезпечення водіїв та пасажирів під час таких перевезень засобами індивідуального захисту в межах кількості місць для сидіння і виключно

за маршрутами руху, погодженими з органами Національної поліції, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів.

Але за той час, коли залишалася певна неоднозначність визначення змісту постанови № 211 до водіїв, що здійснювали перевезення працівників до місць роботи без дотримання обмеження у кількості 10 осіб в одному транспортному засобі або у приміському, міжміському, внутрішньообласному та міжобласному сполученні, органами Національної поліції були складені протоколи про притягнення до адміністративної відповідальності за порушення ст. 44³ Кодексу України про адміністративні правопорушення².

Вказана норма передбачає, що порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами, — тягне за собою накладення штрафу на громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб — від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вважаю, що застосування цієї відповідальності при здійсненні регулярних спеціальних перевезень є незаконним, оскільки мета заборони перевезень не була направлена на зупинення всіх сфер діяльності та колапсу щодо доставки працівників до тих підприємств, які вимушені продовжувати працювати у період карантину. Навпаки відповідальні сфери бізнесу одразу організували доставку працівників до роботи та у зворотному напрямку власним та залученим транспортом, з метою уникнення їх контакту з іншими особами у міському пасажирському транспорті та зменшення навантаження на громадський транспорт.

На сьогодні склалася відповідна судова практика, яка стає на бік роботодавців і відповідно водіїв, розуміючи, що у їх діях відсутній склад порушення. Наприклад, постановою Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 03.04.20 р. у справі № 233/1510/20 суд погодився, що заборони не стосувалися перевезень працівників до місць роботи, а постановою Слов'янського міжрайонного суду Донецької області від 07.04.20 р. у справі

² Далі за текстом — КпАП.

№ 243/2997/20 звернуто увагу, що у протоколі відсутнє посилання на те, ким було вчинено правопорушення, посадовою особою чи громадянином та зі змісту протоколу не вбачається, чи був погоджений маршрут перевезень та затверджена максимальна кількість пасажирів, що унеможлиблює встановити наявність/відсутність порушення.

У постанові Зарічного районного суду м. Суми від 09.04.20 р. у справі № 591/2086/20 прописано, що товариством на офіційному вебпорталі патрульної поліції було подано заявку для погодження маршруту, але станом на 08.04.20 р. відповідь не надійшла, а тому відповідно до ст. 1 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», керуючись принципом «мовчазної згоди», товариство вважало маршрут погодженим.

Постановою Ковпаківського районного суду м. Суми від 09.04.20 р. у справі № 592/4614/20 дії водія визнанні такими, що містять порушення ст. 44³ КпАП. Однак будь-яких негативних наслідків від них не настало, тому вчинене правопорушення необхідно вважати малозначним, внаслідок чого відповідно до вимог ст. 22 КпАП особа підлягає звільненню від адміністративної відповідальності, а справа відносно неї закриття, з оголошенням усного зауваження.

Аналіз практики притягнення осіб до відповідальності за ст. 44³ КпАП показує, що непоодинокими є випадки направлення протоколів на доопрацювання, оскільки вони складені з порушенням вимог ст. 256 КпАП, а саме у протоколі чітко не вказано, які конкретно правила щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом «Про захист населення від інфекційних хвороб», інших актів законодавства або рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами були порушені. Або поліцейським не надано достатніх доказів, а саме у протоколах відсутні покази свідків, фото та відеоматеріали вчинення правопорушення, чим порушено норми ст. 251 та 255 КпАП.

Слід нагадати, що відповідно до ст. 33 КпАП при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність.

Частина 1 ст. 9 КпАП визначає, що адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Згідно зі ст. 10 КпАП адміністративне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала їх або свідомо допускала настання цих наслідків. Тобто відповідальність може застосовуватися виключно за винну, протиправну поведінку та не може поширюватися на ситуації, в яких створювалися умови саме для захисту та допомоги власним працівникам.

Так, дійсно, без застосування методів впливу у вигляді відповідальності, значних розмірів штрафів та запровадження кримінальної відповідальності прийняті заборони та обмеження не будуть дієвими та ефективними, але кожна ситуація має розглядатися за індивідуальним підходом, та їх метою дійсно має бути захист населення від поширення коронавірусу COVID-19, а не поповнення бюджету у такий спосіб.

З метою уникнення питань з боку органів поліції радимо затвердити на підприємстві наказ з відображенням виробничої необхідності та мети доставки, маршруту, вхідного контролю пасажирів (вимірювання температури), забезпечення водія та пасажирів засобами індивідуального захисту (масками), проведення регулярних дезінфікуючих заходів у транспортних засобах, в обов'язковому порядку отримати в Департаменті патрульної поліції Національної поліції України погодження маршруту з закріпленням максимальної кількості пасажирів та мети перевезення працівників критичної інфраструктури, забезпечити транспортний засіб табличкою «Службовий» та назвою підприємства, а водіїв та пасажирів довідками з місця роботи.

Дотримання цих рекомендацій дозволить уникнути застосування адміністративної відповідальності та потреби у суді відстоювати законні права та інтереси.

Піклуйтеся про здоров'я та життя своїх працівників, оскільки це є найвищою цінністю і допоможе якнайшвидше здолати пандемію та повернутися до звичайного життя.

ОЛЕКСАНДР ГОЛЬДЕНВЕЙЗЕР: ПЕРШИЙ ОЧІЛЬНИК КИЇВСЬКИХ АДВОКАТІВ, ВЗІРЕЦЬ НАЙВИЩОЇ МОРАЛІ (ДО 165-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Галина Басара-Тилищак, к. іст. н., учасниця Проєкту «Історія адвокатури України Центру досліджень адвокатури і права НААУ»

Ім'я відомого адвоката, публіциста, правника і багаторічного голови Розпорядчого комітету консультації присяжних повірених Київського судового округу Олександра Соломоновича Гольденвейзера вписане в історію адвокатури в Україні великими літерами. В організації адвокатського самоврядування у Києві він був першопрохідцем. І ще чимало справ цього гідного громадянина, активного учасника суспільних змін можна описати з додаванням слова «уперше». Центр досліджень адвокатури і права при НААУ запрошує ближче познайомитися із плідним життєвим шляхом найвідомішого адвоката Києва кінця XIX — початку XX століття.

«Блискучий адвокат, видатний учений, юрист і соціолог, а головне — людина найвищої моралі... Було у всьому його житті — у поглядах, у ставленні до людей, навіть у зовнішній благородній достойній поставі — щось особливе, що привертало увагу всіх. Є такі люди — вони не зливаються з натовпом... Наче знак обраності на них. Як альпійська вершина, горда, недосяжна», — такими словами характеризували Олександра Гольденвейзера друзі. «До нього... тягнулися однаково — росіяни, євреї, поляки — тягнулися за порадою, повчанням і неупередженим судом... Був людиною поза конкурсом — майже легендарний, поза часом і простором, поза расою і станом...», — такими були найвищі слова похвали адвокату від сучасників¹.

Олександр Соломонович Гольденвейзер народився 14 лютого 1855 року в Каневі у заможній єврейській родині. Батько був купцем другої гільдії міста Катеринослава (сучасний Дніпро), дідусь — засновником єврейської землеробської колонії у Бесарабії. У власності батьків був великий будинок у Мінську.

Олександр закінчив гімназію у Катеринославі. У 1876 році завершив навчання на юридичному факультеті Санкт-Петербурзького університету. Працював помічником присяжного повіреного (адвоката)

у свого старшого брата Мойсея Гольденвейзера у Москві. Як і брат, Олександр захопився колекціонуванням рідкісних книг, зібравши протягом свого життя цінну бібліотеку².

У 1877 р. Олександр Гольденвейзер переїхав до Києва. До цього кроку його підштовхнув Лев Куперник — найвідоміший у той час на півдні та південному заході Росії адвокат-криміналіст. Він влаштувався працювати в адвокатську контору, яку з часом очолив; надавав свої послуги як адвокат. Згодом організував та протягом чотирнадцяти років керував Товариством допомоги особам, звільненим з місць ув'язнення. Товариство допомагало знайти роботу, сприяло у пошуку житла, надавало колишнім в'язням правову допомогу.

Олександр Гольденвейзер зібрав чималі кошти для харчування й лікування дітей, які перебували у Рубежівській колонії для неповнолітніх злочинців. Цей

¹ Винавер М. М. Недавнее. (Воспоминания и характеристики). Париж, 1926. С. 215.

² У 1920 році видання з бібліотечної колекції О. С. Гольденвейзера були вивезені братом у Польщу.

виправний заклад був організований у 1876 році, ще до приїзду адвоката у Київ, у селі Михайлівка-Рубежівка за Ворзелем на кошти меценатів братів Терещенків. У 1884 році колонію перевели на територію передмістя Києва — на історичну місцевість — хутір Галагани, виділивши для неї ділянку ліворуч Брест-Литовського шосе (сучасний проспект Перемоги; у 1921 році хутір Галагани увійшов у межі Києва). Тут були споруджені майстерні та виправні споруди, а також церква. Засадю милосердя Олександра Соломоновича до усіх, хто опинився не в ладах із законом, було його світоглядне переконання, що у більшості випадків вина суспільства перед злочинцем не менша, ніж вина злочинця перед суспільством.

Згідно з Судовими Уставами 1864 року для здійснення судочинства уся територія Російської імперії поділялася на судові округи на чолі з судовими палатами. До початку XX ст. в усій Росії було створено 14 судових округів, з них три на території підросійської України: Харківський, Одеський і Київський судові округи та відповідні судові палати. Урочисте заснування Київської судової палати відбулося найпізніше — 29 червня 1881 року та стало підсумком впровадження судових реформ на Правобережній Україні. Органами професійного самоврядування присяжних повірених (адвокатів) згідно із законодавством виступали загальні збори присяжних повірених округу судової палати і обрана ними рада, що володіла функціями адміністративної та дисциплінарної влади. У кожному окрузі судової палати, якщо число присяжних повірених перевищувало 20, засновувалася рада присяжних повірених, кількість членів якої повинна була бути не менша 5 і не більша 15 осіб. На раду покладалися функції спостереження за неухильним дотриманням присяжними повіреними своїх обов'язків, виконанням законів і правил в інтересах довіритель (клієнтів). До часу заснування рад присяжних повірених їх функції виконували окружні суди, що унеможливлювало адвокатське самоврядування.

У 1880-х роках усі спроби створити раду присяжних повірених у Києві були безуспішними — імперська влада з 1874 року взагалі призупинила процес їх організації, обґрунтовуючи це рішення тим, що вже створені ради не справилися з виконанням покладених на них завдань нагляду за гідністю і моральною

чистотою у діях присяжних повірених. У Київському судовому окрузі рада присяжних повірених була створена лише у 1916 році — вже після смерті Олександра Соломоновича. Проте при Київському окружному суді існував прототип такої ради — Розпорядчий комітет консультації присяжних повірених, який об'єднав київську адвокатуру. Його першим і незмінним головою був адвокат Гольденвейзер. Не зовсім легітимний, цей орган мав ще відстояти перед властями своє «надзаконне положення» і, за відгуками сучасників, тримався виключно на особистості О. С. Гольденвейзера. Керівник київських адвокатів був незаперечним авторитетом у питаннях адвокатської поведінки³.

Олександр Гольденвейзер вважався одним з найкращих спеціалістів з цивільного права у Російській імперії. Був автором наукових праць з цивільного та кримінального права, проблем пенитенціарної системи, соціального законодавства, реформування державних інститутів. Адвокат цікавився правами людей, які втратили здоров'я на роботі і більше не могли заробляти, осіб похилого віку. Описував кращий світовий досвід у цих питаннях («Соціальне законодавство Німецької імперії. Страхування робітників: лікарняне, від нещасних випадків, на випадок втрати здатності працювати і старості», 1890).

Сучасники називали Олександра Гольденвейзера «позитивістом-мрійником» і вважали, що він був такою ж мірою літератором і мислителем, як і адвокатом. Практичну свою діяльність він присвятив, переважно, цивілістиці, а його теоретичні інтереси перебували в площині кримінального права. Дослідники схильні вважати О. Гольденвейзера юристом-соціологом і зазначають, що юриспруденція цікавила його не своєю догматичною стороною і не тим, в чому вона була самодостатньою, а, передусім, як засіб до застосування принципів моралі і соціальної справедливості.

Адвокат Гольденвейзер був автором критичної праці по творчості Льва Толстого, з яким був знайомий і яка принесла йому славу. Проблема покарання — основна тема роману Льва Толстого «Воскресіння». Незабаром після появи твору у щотижневих номерах журналу «Нива» вийшов коментар до нього Олександра Соломоновича під назвою «Злочин як покарання і покарання як злочин (мотиви Толстовського «Воскресіння»». Ця праця була у 1900 році прочитана як допо-

³ Там само. С. 213 — 214.

віді на зборах київської адвокатури і мала бути опублікована у журналі «Мир Божий», однак була заборонена цензурою. Надрукував її у 1901 році журнал «Вестник права», який виходив без попередньої цензури. У 1908 році праця була перевидана у Києві у збірнику статей О. С. Гольденвейзера «Етюд, лекції і промови на кримінальні теми» та вийшла окремим виданням у 1911 році. З 1902 по 1910 роки з'явилися її переклади на німецьку, французьку, іспанську, англійську та польську мови. Лев Толстой 14 лютого 1909 року у листі з Ясної Поляни до сина Гольденвейзера — Емануїла Олександровича (перекладача твору англійською), дав блискучу оцінку критичній праці Олександра Соломоновича, відзначивши, що «етюд Вашого батька (О. С. Гольденвейзера — авт.) потужно і яскраво висвітлює дорогі мені думки про нерозумність і аморальність тієї дивної установи, яка зветься судом»⁴.

Назва, яку дав О. С. Гольденвейзер своєму твору «Злочин як покарання і покарання як злочин», — це не гра слів. Так автор сформулював основну думку роману Льва Толстого. Згідно з Толстовською філософією справжньою причиною злочинів є пануюче у суспільстві соціальне зло і бездушне ставлення людей до своїх ближніх. Винаватці діянь, які називаються злочинними, в більшості випадків, не природжені злочинці, а лише жертви цієї бездушності та соціального зла. Тому злочин — це лише заслужене суспільством покарання. Збитки, заподіяні злочином, і ті клопоти, які суспільству доводиться витратити на особистість злочинця, є заслуженою відплатою за бездушне ставлення людей до своїх ближніх, яке штовхає їх на шлях пороку і злочину⁵.

Олександра Соломоновича запрошували читати лекції у найкращі навчальні заклади; він викладав у Парижі. Виступав з доповідями на засіданнях Київського юридичного товариства, брав участь у Міжнародних юридичних конгресах.

Незважаючи на своє достойне місце у суспільстві, Олександр Гольденвейзер не був задоволений своїм життям у Російській імперії. У 1900 році він мав рішучий намір переселитися зі своєю родиною до Сполучених Штатів Америки. Такі плани знаного адвоката стали

сенсацією у Києві. У той час Гольденвейзеру не вдалося здійснити своє бажання. Проте за його наполяганням у 1900 і 1902 році емігрували в Америку два старших сини адвоката — двадцятирічні Олександр та Емануїл. Обидва зробили за океаном блискучу кар'єру. Олександр захистив дисертацію в Колумбійському університеті, став видатним антропологом і досліджував ескімосів та індіанців-ірокезів. Написав класичні наукові праці з антропології «Рання цивілізація» (1922 р.) та «Історія, психологія і культура» (1930 р.). Емануїл також отримав докторський ступінь, працював в урядових установах, зокрема, у Федеральній резервній системі США, де очолив дослідницький відділ. Став одним із розробників положення про Міжнародний валютний фонд і Всесвітній банк⁶.

Відтак, Олександр Соломонович до кінця життя був прихильником ідеалів американської свободи і демократії. З поїздки по США він привіз і досвід правової системи, і враження про роботу виправних закладів в Америці. За спогадами сучасників, особливо яскравими були його розповіді про «Реформаторії в Ельмаїрі» і «Дитячу республіку Джорджа»⁷. Адвокат захоплювався гуманним ставленням до злочинців і прагненням не карати, а виправляти їх.

Олександр Соломонович Гольденвейзер мав велику родину. Його нащадки залишили помітний слід як в історії США, так і в історії Росії. Разом з дружиною Софією Григорівною (у дівоцтві Мунштейн) вони виховали шестеро дітей — трьох синів та трьох доньок. Про долю двох старших синів вже йшлося. Наймолодший син Олексій — продовжив справу батька, став адвокатом. Відомий як письменник, видавець, видатний діяч російської еміграції. Трагічно склалася доля двох доньок-близнючок: у 1943 році у Франції вони були арештовані нацистами та загинули в Освенцимі.

Олександр Гольденвейзер виступав як адвокат на політичних процесах В. Є. Малавського (1879), А. І. Богдановича (1883), «Процесі дванадцяти» (1884).

Він віддав чимало сил боротьбі за рівноправ'я євреїв. Зокрема, активно виступав у пресі проти процентної норми для адвокатів-євреїв, адже згідно із

⁴ Гольденвейзер А. А. В защиту права. Статьи и речи. Нью-Йорк, 1952. С. 20.

⁵ Гольденвейзер А. С. Преступление — как наказание, а наказание — как преступление: мотивы Толстовского «Воскресения». Киев, 1911.

⁶ Будницкий О. В., Полян А. Л. Русско-еврейский Берлин (1920 — 1941). М.: Новое литературное обозрение, 2013. 196 с.

⁷ Винавер Р. Г. Воспоминания // Архив еврейской истории. Т. 7. Под ред. О. В. Будницкого. М.: РОССПЭН, 2012. С. 11 — 134.

російським імперським законодавством була встановлена гранична кількість осіб іудейського віросповідання в адвокатурі. Так, для адвокатів Варшавського, Київського і Одеського судових округів — ця норма була не більше 15 %, для Петербурзького і Московського — 10 % і 5 % — для решти округів Російської імперії. У 1897 році О. Гольденвейзер виступив з гарячим памфлетом у журналі «Северный вестник» проти обмеження доступу євреям у адвокатуру⁸.

О. С. Гольденвейзер користувався величезною популярністю серед євреїв Києва, оскільки не раз брався захищати їх у цивільних позовах. Брав участь він і у справі єврея Бейліса, проти якого чорносотенна прокуратура і залежний від уряду суд висунули звинувачення у ритуальному вбивстві. Адвокат був задіяний в організації захисту Бейліса. На думку сучасників, ця справа хоча й закінчилася виправданням Бейліса, коштувала життя Олександрі Соломоновичу Голь-

денвейзеру. Нервова напруга і переживання під час судового процесу призвели до інсульту, а через рік і смерті адвоката 24 травня 1915 року.

На могилі Олександра Соломоновича Гольденвейзера, яка 105 років тому з'явилася у травневому Києві, на величому пам'ятнику з коштовного лабрадориту було викарбовано напис — «Злочин і покарання ростуть на одному стеблі». У цій фразі — суть професійної і життєвої філософії знаменитого адвоката і вченого — гуманізм і людяність. Запереченням права покарання О. Гольденвейзер керувався протягом всієї своєї 38-річної адвокатської практики, жодного разу не взявши на себе роль обвинувача чи цивільного позивача у кримінальному процесі. На жаль, могила Олександра Соломоновича у Києві не збереглася. Та повинна жити наша пам'ять про першого очільника київських адвокатів, його професіоналізм, благодійництво та милосердя.

⁸ Лещ Ю. И. А. С. Гольденвейзер / История русской адвокатуры. 1864 — 1914: Т. 2: Сословная организация адвокатуры / Под ред. М. Н. Гарнет. Москва, 1916. С. XXI.